

NAGY SAMU

PLÁGIUM

ELBESZÉLÉSEK

TARTALOM

PLÁGIUM.

A TOPOLYAI DOKTOR.

A VÁROS FEJLŐDÉSNEK INDUL.

A TÁBORNOK ARCKÉPE.

PLÁGIUM.

I.

Ezen az estén Kakuk bátyánk ünnepeltnek érezte magát családja körében. Ötpercenként megnézte az óráját, messze van-e még nyolc óra, hogy a boltot becsukja. Nagy időközökben jött egy-egy cselédleány és szappant, vagy lúgszódát vett a holnapi nagymosáshoz, aztán egy púpos diák jött és magyar gyakorlati füzetet kért. Válogatni akart, de Kakuk bátyánk, akit így hívott az egész falu, rászólt:

- A kis Bényeihez kell?

- Ahhoz - válaszolt a diák.

- Akkor ezt vigye. Ez kell a negyedikben, beszéltem vele.

A kis Bényei irodalomtanár volt az algimnáziumban és Kakuk bácsi üzletét, valamint tekintélyét az alapozta meg, hogy jó viszonyban volt a tanárokkal.

A bolt levegőjét az ostorszijak erős szaga itatta át, amelyek a boltajtó félfájáról lógtak alá. Az állványok fölött szappankockák voltak gúlába rakva, az állványokon üvegbúrában cukorkák, színes üveggolyók, amire a diákok kedvvel adták ki krajcárjaikat. Az egész, beleértve azt az egy-két zsák lisztet, mely a bolt egyik sarkában púposodott, a nyalábba kötött seprőket, skatulyába rejtett cérnagombolyagokat, szivart, dohányt és bélyeget, - abban az időben ez az egész berendezkedés nem ért többet pár száz forintnál és Kakuk bácsi ebből hat gyermeket nevelt föl. Két fia már a gimnáziumba jár s ő maga az intelligenciához tartozott.

Tél van, az utcára nehéz, viaszkos sötétség borul, amelyben az egyedüllétnek nagy távolságokra kitett utcai petróleumlámpákat csak akkor látja meg az ember félrebillent cylinderükkel, mikor már alájuk ért. A házak között förtelmes idő nyargal, vágja és kergeti a havat és az árok szélén vad hótölcseréket ver föl. Kakuk bátyánk, aki, mint mondtuk, oly fontos személynek érzi most magát, mintha ünnepelnék, időnkint benyitja az üveges ajtót, mely a lakószobát a bolttól elválasztja s amelyen piszkos és gyűrött ripszfüggöny lóg alá. A függönyös ajtón túl a család készül elnyújtott ásítással, hogy lefeküdjék, még szemeznek az aszalterítőn, a tört ernyőjű fehér porcellánlámpa alatt és a sarokban a cseléd kenyeret dagaszt.

- Nem késel el, Bertalan? - kérdi mindannyiszor az asszony jelentőségteljesen és szelíd rázással közelebb billenti melléhez szopós gyermekét.

- Mért megy a papa a kaszinóba? - kérdik a gyermekek, de az asszony csak annyit mond:

- Mert dolga van. - És büszkén néz az urára, mintha mondaná: Úgy-e, meg tudom őrizni a titkot. Tulajdonképen sem ő, sem az ura nem tudják, miért kell ily szokatlan időben, esti nyolc után a kaszinóba menni, ahol ilyenkor legfeljebb a kihíresztelt telekkönyvi írnok mulat a cigánnyal. Bár az egyik tanár napközben megmagyarázta nekik, mindössze annyit tudnak, hogy Kartali, az uradalmi gazdász valami betyárságot követett el és ahhoz szavuk lehet az olyan tekintélyes férfiaknak, amilyen épen Kakuk bácsi.

Megy is már, szürkabátjának, mely ontja a petróleum szagát, fülig gyűrve a gallérját és miközben parasztcsizmája gázolja a havat, belenevet a sötétbe. Az jut eszébe, hogy most kijátsza a feleségét, aki oly fukaron ad neki enni. Mielőtt eljött, magához vett ötven krajcárt a pult fiókjából és a kaszinóban még egyszer vacsorázni fog, borjúpörköltet, három deci borral. A

szél szemébe vágta a havat, de ő átgúrta magát a viharon él egy petróleumlámpa alatt megpillantotta a gimnázium két tanárát, kiket a lámpa világosságában sűrű hópelyhek táncoltak körül, A kis Bényei volt az egyik, aki szinte elveszett nagy csizmájában, a másik egy hatalmas testű és nagyhangú ember, Benedek, aki kézilámpát is hozott magával, hogy az árokba ne zuhanjon, Ezzel a lámpával fārasztó harcot kellett vívnia, mert valahányszor sikerült meggyújtania, az első szélroham elfujta a vékony, imbolygó lángot.

- Hahó, Kakuk bátyánk! - kiáltott ez, mikor a hátuk mögött csikorgó lépésekre megfordulva, a sötétségből kiválni látta a boltost. - Azt már szeretem, ha valaki az irodalomért ilyen áldozatra kész. A kutyámat, - öreg Kakuk szomszéd - azt nem kergetném ki!

- Kötelesség, - kötelesség! - prűszkölt, a szélroham elöl szemét behúnyva a boltos, aki állandó fogyatékoságában volt a szavaknak, mire Benedek, fejét elkapva a hozzávágódó hótölcser elöl, azt mondta:

- Nagyon derék, öreg... hűj! a teremtésit!

A kaszinó két, bolthajtásos szobájában már voltak néhányan: az igazgató, két tanár, két öreg fiskális, az egyik fekete vászonsapkában és szürke utazókendővel a vállán, azután néhány jobbmódú iparos és kereskedő. Hárman-négyen az öblös vaskályha körül topogtak és melengették csizmáikat, melyeken még fehér hóerek nyúltak el, mások a köréző petróleumlámpa alatt, a fehér porcellánszögekkel kivert bőrdíványon ültek, előttük három-három deci bor, melyet tízpercenként ugyanilyen mértékben újítottak meg Dömével, a vendéglőssel, akit tegeztek. A szoba sarkai, a falak, közepűktől fölfelé, mély homályba borultak s mintha ez komolyabb értelmet adott volna a falusi emberek elnehezűlt mondatainak és a lámpabél percegésének. Az épületnek méteres kőfalai voltak, melyeket az egykori vár elhordott kötéglaiból építettek, valahol mégis levegőnek kellett beférkőznie, mert a lámpa egyre kormozott és lángja imbolyogva járt a bél körül. Ilyenkor a rött fény és az árnyék ijesztő játékot űzött; néha paradicsom-formára lapította a fejeket, máskor füleket, orrokat nyűjtott meg, szemeket duzzasztott ki és a szoba sarkait belezuhantotta a fekete semmibe. Aszerint, hogy hová esett világosság és honnan tűnt el.

Kakuk bátyánk nyomban intézkedett a pörkölt ügyében, amin aztán sokáig eltréfált vele a korcsmáros és az egész társaság; papucshősnek mondták, akinek ilyen rendkívűli alkalomra van szüksége, hogy egyszer melegeget vacsorázzék. A kutya-időről, amilyen nem volt kilencvennyolc óta, sokáig elbeszélgettek és a plébános, összeszorított öklébe huhogva elmondta, hogyan vergődött át a hófűváson, míg ideért. Hogy aztán megjött a zsidó rabbi, sovány, szakállas és szeműveges ember, nagyobb élenkség támadt, a plébános átadta neki a maga helyét és az igazgató intett Kakuk bácsinak, hogy ne zörögjön az eszcájggal.

A rabbi, miután nyájas mosollyal végigköszönt a szobán, mindjárt dologhoz látott. Elmondta, hogy mint a kaszinó igen tisztelt jelenlevő tagjai is tudják, még az ősszel elhatározták, hogy a tél folyamán, minden második szombaton felolvasó-estélyeket rendeznek, hogy úgy mondjam, mintegy szellemi központot teremtenek a kaszinóban, ahová meghívják a tagok nejeit és felnött leánygyermekait is.

- Hála gimnáziumunk érdemes tantestületének, élén a nagyérdemű igazgató úrral, - folytatta a rabbi, kisujjának egy gyengéd mozdulatával helyére billentve kicsiny sapkáját a fejebűbján - az eszme tetté sarjadt, a mag, melyet mi, szerény kezdők - és itt udvariasan biccentett az egyik ügyvéd felé - elvetettűnk, terebélyes fává lombosodott. A tanár urak voltak szívesek sorban jelentkezni, hogy kiki a maga szakstűdiuma köréből felolvasást tartson és hogy ez, a szellemi haladás... kulturális fejlődés... és a... szórakozás terén mit jelentett feleségeink és... leányaink

számára, azt talán felesleges is bővebben méltatnom. Elég, ha csupán két felolvasásra utalok, melyeket az érdemes tantestület köréből tartottak: - Benedek tanár úr... a... ha jól emlékszem -

- Legrégibb nyelvemlékeinkről -

- Igen - és Gajzágó tanár úr...

- Erdély flórájáról és faunájáról.

- Köszönöm. Uraim, - folytatta a rabbi emelt hangon - ez a két előadás, azután a többi előadások programja, mely kezeim között van, arról biztosít bennünket, hogy itt olyan előadás-ciklusról lehetett volna szó, melyre méltán lehattunk volna büszkék, mert annak úgy tudományos színvonala, valamint -

Ekkor Döme, a piros arcú, kövér vendéglős összenyalábolta az asztalon álló üres, háromdecis üvegeket és előbb az igazgató, majd mások füléhez hajolva, ajánló hízelgéssel megkérdezte:

- Megbuktassuk mégegyszer?

A tagok, szemüket nem véve le a rabbiról, igen-t intettek, a rabbi azonban elegáns kézmozdulattal intett és így szólt:

- Tessék csak. - Azután várt, míg a vendéglős visszatért a borral.

Eközben kocsi robogott el az ablak előtt s mindnyájan feszülten figyeltek, míg a tompa dübörgés el nem halt. A Stern volt ez, a község egyetlen fiákerosa, aki most érkezett be a vasútról, ahol minden este megvárja a pesti vonatot.

- Már kilenc óra - állapította meg ebből a plébános és felpattintva nagy ezüstórájának hátlapját, kulccsal felhúzta az órát.

Az igazgató a lámpa elé emelte poharát, megnézte a bor szikrázó sárga színét és így szólt:

- Ebbe bizony kár volt beleköpni.

A korcsmáros ijedt és tiltakozó mozdulatot tett, mert félreértette az igazgató megjegyzését, ez azonban egy mozdulattal leintette, azután felhajtván a bort, így folytatta:

- Mikor ez a gazdász, aki alig van itt két hónapja és máris beleköpött a terveinkbe, mikor először jelentkezett azzal, hogy szépirodalmi dolgokat kell felolvasni, én már akkor gondoltam, hogy ebből baj lesz. Mert hiába, csúnya dolog az, ha egy fiatalember szerénytelen és ha valahová beteszi a lábát, azt hiszi, ő jobban tudja ott a dolgokat, mint azok, akik már tíz, meg tizenöt éve intézik.

Az egyik boltos megszólalt a sarokban:

- A mai fiatalság! - Még egyszer mondta ezt a boltos és sokáig bólogatott utána, mint akinek mélyen átértzett igazsága van.

- A terv a főtisztelendő rabbi úrtól való - folytatta az igazgató - és elsősorban az ő sérelme, hogy ez az... ilyen... tolakodó közbelépés -

- Most már megvallhatom, - mondotta a rabbi, - hogy engem bántott a dolog, de nem szóltam. Ne gondolja bárki is, hogy talán... a... sértett hiúság, vagy - mit tudom én... Holott tőlem mi sincs távolabb...

- Ez köztudomású - szólt közbe a plébános és percekig bólogatott mély meggyőződéssel.

Most már élénkebbé vált a társalgás, szabadabban koccintottak és ittak és a vendéglős mind sűrűbben szaladt el, hogy a háromdeciseket megbuktassa. Kakuk bácsi borostás állat dörgölve

fujta szivarja füstjét a homályba takart plafon felé és az ügyről, amelyet még nem látott tisztán, nem volt véleménye. Még a szájában volt a pörkölt íze, azt nyalta, élvezte és azon volt, hogy az ivásban együtt maradjon a tanárokkal, akiktől a boltja élt. Az ivóból két szál cigány hegedűje sírt be, valahonnan egy cselédleány csöndes dudorászása hallatszott és az ablak alatt sípolt és pattogott a szél, mely végignyargalt a vaskályha kürtőjén. A szobában vágni lehetett a füstöt, mely vastag felhőkben kavargott a lámpa körül.

- Szóval, - lopott! - csattant fel az egyik ügyvéd, a hangja rekedt volt és rikácsolt és poharát úgy csapta le az asztalra, hogy levált a talpa. Pillanatnyi csend támadt, a sarokban ismét felnyílt néhány álmos szem és a rabbi, fejét lehajtva, csöndesen, sajnálkozva így szólt:

- Lopott.

Most már Kakuk bácsi is előre dőlt, rákönyökölt az asztalra és kíváncsisága ott élt a két őszülő szemöldökében, mely felszaladt a hajáig. Az ügyvéd diadalmasan körülnézett, majd megbotránkozva hátra vágta magát a széken.

- Gyalázat! - hörögte. - Tizenöt évi fennállás után, ebben a kaszinóban, amelynek egyik alapítója vagyok...

A rabbi a fénypontot nézte, mely az egyik pohárban csillogott és fejét bólintva suttozta:

- Lopott!...

- Uraim, - a rabbi kissé megrázkódott, mintha elszálló gondolatai most térnének vissza - Kartali Tamás úr két egymást követő felolvasó-estén olvasott fel, bár nem elbesz..., szóval költői műveket, de azért tagadhatatlanul ügyes, határozottan: - élvezetes... dolgokat. Mikor harmadszor ült a felolvasó-asztalhoz és bejelentette, hogy felolvasásának címe - *A férjhezmenés művészete, vagy leányos anyák magasabb iskolája* - akkor... Hát igen. Tudniillik nekem már az első két felolvasás is gyanús volt, valahogy úgy a fülembe csengett, - a rabbi az egyik tenyerével tölcserít csinált a füléhez, mintha távoli hangokra figyelne - mintha én hallottam, vagy olvastam volna már ezeket. Mikor aztán bemondta ennek a harmadiknak a címét: - *A férjhezmenés... magas iskola... lányos anyák* - ejnye, mondom a feleségemnek, ez nekem megvan odahaza!

- Bámulatos! - szólt az ügyvéd.

- Tiszta szerencse, - szólt Benedek tanár - mert végre is, minden megjelent írásművet nem ismerhet az ember. Igaz-e, Kakuk bátyám?

- Mindannyit? Hohó! - kiáltott a boltos. - Az sok volna, tanár úr!

- A feleségem még kételkedett benne, - folytatta a rabbi, most már leplezetlen büszkeséggel - de itt van, eléje tettem ezt a könyvet... *Válogatott dolgozatok felolvasók számára*. Irta Blumenkranz, németből, hazai viszonyainkra átdolgozta K. I. - Tessék!

A rabbi egymásután lapozta föl a cikkeket:

- *Pater familias* - és *atyuska*. Ez volt az első, amelyiken annyit neveltünk. Mert ügyes, azt meg kell hagyni.

- Az, - szólt az ügyvéd - én még mondtam is, hogy ez a gazdász meglepő ügyesen forgatja a tollat.

A rabbi ezután leleplezte a másik két cikket is és rajta, a plébánoson, a két ügyvéden és a tanárokon kívül az összes jelenvoltak közül, pedig voltak még kilencen, beleértve Kakuk bácsit is, senkinek sem volt fogalma róla, mi történt. *Lopott! Gazember!* - Kakuk bácsinak

csak ez a két szó mászkált a fülében és érezte, hogy cselekedni kell. Hogy mit, azt majd a tanárok fogják eldönteni.

Az ügyvéd beszélt, engesztelhetetlenül és gyűlölettel, a rabbi szelíden, megbocsájtón, szólt a könnyelmű ifjúságról, mely nem ismer tekintélyt és nem mérlegeli tetteinek következményeit, de látszott, hogy senkit sem akar meggyőzni. Sajnálja, hogy épen ő... az ő révén... de kötelessége elől nem térhetett ki. Az igazgató nyugodt volt, de határozott és kérlelhetetlen, a tanárok a vállukat vonogatták, koccintottak, ittak. Későre járt az idő, tíz óra, kinn elhallgatott a cigány, a cselédleány, a szél és a tagok egy része, koránkelő, fáradt emberek, úgy hallották a rabbi és az ügyvéd szavát, mintha szitán szűrődnek át hozzájuk. Kakuk bácsi néha a melléről kapta vissza álmos fejét, hová az lehanyatlott, vérekes szemét ilyenkor rámeresztette az igazgatóra és mosolygott lágyan, szerelmesen. A lámpa bele néha nagyot pattant, az iparosok, kereskedők ernyedt gondolkodása, mely csak a családot és a boltot látta, elúszott az asztaltól és már messze járt, mint a kis egér, ott kotorászott a szappangúllák, az ostorszíjak, a kartonok és baboskendők, a filléres gondok és üzletek keskeny síkatorain. A falu aludt, a koromsötétség vastag terítője alatt, mely ráfeküdt a kicsiny házakra, benn, az alacsony szobákban éles fújások és pöffögések jelentették a nehéz dunnák alatt a dús, vastag, falusi életet. - A szentképek alatt néha nagyot pattant a méceses kanóca s a cselédleány, aki kisdéd mellett virrasztott, horkanva kapta vissza mellére hanyatlott, elnehezült fejét.

Ahogy Kakuk bácsi vérekes szemét megint rámeresztette az igazgatóra, azt hitte, csodát lát. A lámpa sötét bronzfénye most az igazgató félarcára esett, az megdagadt és kidülledt szeme, mintha valami áradatnak úsznék a tetején, fájdalmasan és vádolón közeledett a boltos felé. Mielőtt azonban felkiálthatott volna, meghallotta az igazgató hangját, mely fensőbbes volt és parancsoló.

- Én igennel szavazok. És Kakuk úr... remélem...

- Természetesen! - riadt fel Kakuk bácsi, megérezte, hogy a végére jutott valaminek, összerázkódott, megpödörte a bajuszát és most már bátran, frissen megkérdezte a szomszédját:

- Hazamegyünk?

- Csak egy slafrunkot még! - ajánlkozott a vendéglős és hatodszor is hozta a háromdeciket.

II.

A vendéglő kapujában a kis Bényei hátramaradt és mikor már biztos volt benne, hogy nem vették észre, balra fordult, elment néhány cserepes ház mellett és kívül volt a falun. A mértéktelenül nagy ruhadarabok, a ráncos csizma, a vastag és bő csizmanadrág és a szőrös kabát, mely térdig ért, csak úgy lötyögtek rajta és a nyakáig lerántott bolyhos sapkájával olyan volt, mint egy vizibetegségben megdagadt gyermek. Nagy igyekezettel ment a holdfényes úton, mert ahogy elállt a szél, feljött a hold fél karimája és dús fehér pompájában szikrázott a decemberi tél. A frissen esett hó lehetett félméter, de amerre a tanár járt, napközben lapátoltak valamit; így is bokáig kellett tipródnia és gyakran megállott, hogy kifújja magát. Ilyenkor, hogy megbontsa az átlátszó és ijesztő csendet, melynek szinte lélekzetvétele hallotta, egyes szavakat mormolt: - A mindenét! - A mindenségit! - Huh, a teremtésit! - aztán ment, tolt maga előtt a havat annak az embernek az igyekezetével, akinek a lelke valamely ijedt titokkal terhes és szeretne tőle szabadulni. Egy távoli dombon látszott a kis vasúti állomás épülete, melynek sárga falán valóságos kivilágítást rendezett a téli hold és az állomás előtt egy készülő mozdony időnként belesivított a jeges levegőbe. Az út a temetőn vitt át, behavazott sírok és

fakeresztkek között, amelyekről megindult hótömegek zuhantak alá. Távol nyugaton vékony és lágy párázat fátyola mögött lila vonal húzódott el, - a berek. A temetőben már rohant a tanár s az út fordulójánál még jobban behúzva nyakát, fölnezt a Megváltó keresztjére. Ekkor látta, hogy a keresztben és az ecetfák száraz ágain nagy, fekete varjak ülnek, melyek kerek, fénylő szemükkel oly elmélyedten néznek le rá, mintha a csend zúgását hallgatnák.

Félórába telt, míg a berken át, befagyott sáson és fagyökereken bukdácsolva ismét kiért a hómezőre, majd az útra, mely az uradalmi épületekhez vitt. Az izgalomtól és a kimerültségtől fuldokolva szorította kezét a szívére, mikor az istállók mögött megállott egy fehérre meszelt ház világos ablakánál. A kis paraszti ablak alatt behavazott eke állott, arra kapaszkodott fel, hogy bekopogjon.

Kartali mindjárt ajtót nyitott, látszott, hogy várja. Krumplit metélt, melyet sütni tett föl a pléh-kályhára és hogy a küszöbön megjelent, kezében volt a nyitott kés. A tanár mögött gondosan bereteszelte a derékban vízszintesen kettémetszett ajtót, izgatottságát azonban nem tudta palástolni és hogy barátját a szobába kísérte, fejét bevágta az alacsony szemöldökfába. Bényei komédiázott egy darabig, hogy csökkentse az eset jelentőségét, hosszadalmasan hámozta ki magát bugyolájából, majd szidta az időt és utat, de a gazdász megragadta keztyűs kezét és elfúló hangon kérdezte:

- Kidobtak?

Bényei válaszolni akart, de szívébe markolt az a reménytelen csüggedtség, melynek vonásai eltorzították a délceg, szőke fiú arcát. Kedvetlenül vállat vont és a szőrös sapkát úgy húzta le a fejéről, hogy borzasan égnek meredt a haja.

- Csürhe! - mondotta aztán bosszúsan és legyintett hozzá.

- Tudtam! - kiáltott a gazdász és a homlokához kapott. Aztán szögbe hajlítva könyökét, nekidőlt az ajtófélfának és fejét a tenyerébe fektette. Bényei hagyta és az ágyra dobta kabátját, a másik pedig fölsírt, ami úgy hangzott, mint a vonat távoli füttye.

Bár sokszor volt itt Bényei, nem győzte csodálni a mestergerendás szoba belsejét, melyet az asztalon álló lámpa világított meg hiányosan. A pléh-kályhán krumpli sült és teavíz forrt, a lábasban fakanál, melyre egy fürdőhely neve volt ráfaragva. A középső gerendáról pattogatott kukoricából füzér csüggött alá, alól színes papírból készült csónakkal, mely képes levelezőlapokkal volt tele. A fapadon selyemvánkosok tarka hímzéssel, dúsan felszalagozva, a fehér falakon, különösen a lehidalt ágy felett ujságból kimetszett képek, mezítelen női alakok és az ágyon, össze-vissza hányva, olcsó verses kötetek, daloskönyvek és egy nagy terjedelmű, irtózatosan vastag könyv, melybe hat regény volt egybekötve. Voltak kendők is kiszégezve, szívvel, nyíllal és virággal és rajtuk dátum, vagy ez a szó: Emlék. A szüette tölgy faszekrény tetején piros poharak művirággal és egy hegedűtok. Azontúl még lim-lom, csecsebecsék, melyek a falusi vásáron kaphatók. Mindez arra vall, hogy valaki melegen érzi itt magát és az álló lámpa tövében, miközben a világosságnak egy szelíd glóriája esik az asztalra, ezekben a holmikban, a homályba vesző gerendázat alatt találja meg mindazt, amit a falu tőle megtagad.

Hogy aztán szemközt ültek az asztalnál, a gazdász dohányport öntött ki a mellénye zsebéből és cigarettára gyújtott. Eközben balkezének kisujját kimeresztette és a tiszta, hosszú körmön, melyet gondosan növesztett, végigsiklott a lámpafény. Ezt az ujját vastag ezüstgyűrű díszítette, melynek gombja halálfejet ábrázolt.

- Kigolyóztak - mondta újból s úgy látszott, hogy már ebben a helyzetben is talál neki illő szerepet. A füstöt egy elfojtott sóhajtással fujta a lámpa felé, aztán tettetett elhatározással hozzátette: - Így is jó...

A tanárt bosszantotta ez a mesterkélt viselkedés és ingerülten csapta le csészéjét.

- Ugyan, Tamás, - szólt rá - minek beszélsz ilyen szamárnak nyelven! Még egész tragédiát csinálsz ebből a komizásból. Kigolyóztak! Azt se tudják, mi az. Nincs is golyó egész Batáron, hacsak a Kakuk bácsi boltjában nem. Nem akartak ezek mást, mint szórakozni. Ez az ő játékuk.

A gazdász megnyugvást színlelve legyintett:

- Mindegy. Tudni fognak róla.

Bényei a fejét csóválta:

- Hol fognak tudni róla?

- Mindenütt.

- Perdócon?

- Ott is.

- Budapesten is?

A gazdász búzavirág-szeme ájtatosan végigsétált a mestergerendán.

- Nem - mondta csöndesen. - De az egész batárosi járásban nem lesz ember...

A kis Bényei tenyerével az asztalra csapott.

- A batárosi járásban! - kiáltott. - Szóval Perdócon, Batárosmihályfán tudni fogják, hogy kidobtak a batárosi ivóból. Miért?! Olyan bűnödért, amiről tíz ember nincs az egész járásban, aki tudná, mi fán terem az. Mit mondanak, hallod-e! Rossz gazda vagy? Megloptad az uraságot? Eladtad a birkák bőrét? Hallod-e! Plagizáltál?

A gazdász két tenyerével a haját simogatta kétrét s így szólt:

- Azt.

A kis tanár széltoló, nagy mozdulattal hátravágta magát a széken.

- A perdóci öreg rektorné azt fogja mondani, hogy plagizáltál. Óriási! Hiszen ki se tudja mondani!

A gazdász még mindig a haját tűrte.

- Kidobtak. Azt fogja mondani. Loptam. Azt ki tudja mondani. - Aztán két tenyerébe rejtette arcát.

Bényei hangját megreszkettette a részvét.

- Fiam, - mondotta - én tudom, hogyan kell kimondani. Én tudom is, hogy mi az. Egy éve, hogy eljöttem Pestről, ide - a frászba. És ott, tudod, az ilyent komolyan veszik.

A gazdász bólintott.

- Igen, - folytatta a tanár, szemét nem véve le a fiú kisujjának megnövesztett körméről - de az íróktól és nem a batárosi gazdatiszektől. Különösen nem, ha egy német ökörtől a férjhezmenés művészetét plagizálja azért, hogy egy jó estét szerezzen a helybeli intelligenciának. Hogy hasznos tanácsokat adjon Kakukné mamának. De többet mondom! Ott erre rá sem jöttek volna. Mert hol van még az a megveszekedett rabbinus, aki pont ennek a Blumensteinnak a könyvét tartja raktáron!

A gazdász felállott és a szekrény tetejéről levette a hegedűt, miközben szép, fiatal teste egész nagyságában kinyúlott. A húrokat pengetve mondta:

- Tudom, nagyon ellenem lehetett a rabbi. Sértve érzi magát.

- Erősen dolgozott - válaszolt Bényei. - Mind dühvel támadtak rád. Mint a kutyák, ha egyszer csontot találnak.

- Az igazgató is. De nekem nem kell a lánya.

Tamás feje ráhanyatlott a hegedű fájára és egy szomorú népdalt játszott bele a téli pusztai éjszakájába. Künn, valahol a karámok alatt vonítani kezdett egy kutya, mintha egy elszálló életnek üvöltene utána és a behavazott félszer alatt havas szárnyaikkal csapkodtak a tyúkok. A kis Bényei, aki még a nagyváros idegen szemével nézte mindazt, ami itt történik és erősen elhatározta, hogy soha nem fog belesülyedni a batárosi sárba, hideg közömbösséggel figyelte a fiú mozdulatait. Nem tetszett neki, bár az maga a fájdalom szobra volt, amint a hegedűre hajolva néha mély sóhajok törtek ki belőle. Hisztériás tanítványaira emlékezett a tanár, akik a gyermekképző világában helyzeteket játszanak meg, amelyek nem léteznek. És Batáron soká marad diák az ember, - állapította meg Bényei - aki műremeket lát ebben a lecsüngő fittyfenében, végzetes elmaradással tud ábrázolni egy petróleumlámpa tövében, csókkal borít egy szalagos vánkost, melyet maga vásárolt és egy kicsapni nem tudó, fiatal szív vad vágyakozásával eped Kakuk Boriskáért.

- Hol születél, Tamás? - kérdezte szórakozottan babrálva a fakanállal, mikor a gazdász az ágyra dobta a hegedűt és megint teát töltött.

- Pusztakovácsin. Miért? - és nem igyekezett titkolni, hogy könny csillog a szemében.

- Csak kérdelem. Gimnáziumba hol jártál?

- Pápán.

- Akadémiára meg Keszthelyen, aztán idejöttél. Csak így lehet megérteni.

- Mit? - kérdezte a gazdász.

- Azt, hogy menthetetlenül beleszerettél Boriskába.

Tamás könnyörögve nézett rá.

- Ne bántsod.

- Nem bántom. Nem csúnya lány. Nem is különösen szép. Kemény. Neked kell egy lány, akibe szerelmes légy.

- Nem ismered.

- De ismerem annyira, hogy nem volt érdemes. Enélkül is hozzád adták volna.

A gazdász mély bánattal szólt:

- Ezt te nem érted, Lászlóm.

A regényalakok síma mozdulatával homlokából kitörülte hajfürteit, azután nagy nekifohászkodással folytatta:

- Én nem mondom, hogy Boriska irodalmilag képzett. Ezt nem mondom. De sok érzéke van hozzá. Erről biztosíthatlak.

- Honnan tudod?

- Tudom.

- Verseket olvastál fel neki.

A gazdász igent intett. A tanár folytatta:

- A magad verseit. Azok rossz versek.

A gazdász zavartan babrált az asztalon.

- Kérlek, - mondotta - az mindegy. És ő nagy megértéssel hallgatta. Kérlek, László, nem azért... hidd el... miközben Kakuk bácsi kinn a parasztasszonyokkal vesződött és a mamája a konyhában; ott, a fehér ripszfüggöny mögött... a kályhában égett a tűz... én a verseimet olvastam... persze, kérlek, szerelmes versek... kérlek, azért azok nagyon meleg pillanatok voltak...

- Csak mondd.

- Mikor egy-egy olyan melegebb szó jött a versben, hiszen tudod, ő sejthette, hogy... róla, hogy... neki... akkor rám nézett és - én nem bánom, László, te nagyon hidegen ítéled meg ezt a dolgot, te Pestről jöttél, te... nagyvilági nőkhöz szoktál - ahogy ő rám nézett, Lászlóm! - a fiú hangján érzett, hogy fuldokló zokogást igyekszik elnyomni - hiszen én nem bánok semmit... legyen, ami lesz... az a tekintet, meg a kezét simogattam... nekem megérte.

Bényei mereven bámult a lámpa tüzébe és csöndesen kérdezte:

- De miért kellett?

Kartali bágyadt megadással mondta, miközben egy könnycsepp hullt babráló ujjai mellé:

- Ezen már nem lehet segíteni. Miatta tettem.

- Neki akartál, - még jobban...

- Igen. Ő az ilyesmit mégis jobban megéri. És én ilyent... ezt nem tudok. Hogy lássa, hogy mindenkinek tetszik. Mert ezek - az ilyent szeretik. A humorosat. Lászlóm - kidobtak!

A fiú hátát a rejtett zokogás rázta. Bényei a lámpa felé fujta a füstöt és bár nem sokra tartotta a gazdász tragédiáját, a meghatottságtól percekig nem szólhatott. Aztán szelíd, tanácsadó hangon mondta neki:

- Elmégy innen, Tamás. Városba mégy és félév múlva azt se tudod, merre van Batáros. Persze, neked ma sejtelled sincs róla, milyen kicsiny pont ez a falu - ez a piszok. Persze, neked ma még a kaszinó, az igazgató, a rabbinus, a plébános, a perdóci rektorné... persze... benne élsz, mert Pusztakovácsi, meg Pápa, meg Keszthely - azt hiszed, fontos az egy ember életében, hogy itt mit mondanak róla. Kerülj csak el, Tamás. Te csak menj el innen. Most, akár mindjárt, pakkold össze a bugyrodát és gyere velem az állomásra. Aztán reggelre - agyó. Mire ezek kialusszák magukat - te már fittyet hánysz nekik. Városba mégy, csillogó kávéházban ülsz, nagyszerű nők, te! - nevetni fogsz, ha visszagondolsz ezekre a sáros csizmákra, a szőrrel benőtt pofákra - van pénzed?

Kartali, aki most komoly nyugalommal függesztette szemét barátjára, a fejét ingatta.

- Nem - mondta szomorú határozottsággal. - Ez becsület dolga.

- Mit akarsz tenni?

- Semmit. Csak mondom. Hogy engem kidobjanak... Hogy engem gazembernek tartson - ez az igazgató - mindenki.

- Elmégy.

- Nem.

Bényei még megkísérelte, hogy rávegye az elutazásra, de nem ment vele semmire. Túl voltak éjfélén s az ereszek alatt már mozgolódva ébredtek a tyúkok s egy kakas harsányan belekukorékolt a csöndbe.

- A lelkiismeretem kukorékol - mondta nevetve Bényei, miközben magára szedte felsőruháját.
- Mindig ez a bestia figyelmeztet, ha későn megyek haza.

...A ragyogó téli mezőn át már füttyürészve kísérte el a gazdász barátját a temetőig. Úgy szívta magába az éles levegőt, mintha gőzfürdőből jött volna ki, nevetett és gyönyörködött benne, hogy a tiszta levegőn mily erős és öblös a hangja, melyet a berek kopasz fái vertek vissza. Nádpálcával csapkodta a csizmája szárát és az igazgató, majd többször Kakuk bácsi nevét kuvikolta bele a csöndbe. A temető dombjáról lenézett a falura, melynek apró, fehér házai csillogtak a holdfényben. Látszott a Kakuk bácsi bezárt boltajtaja és a cégtábla, melyen a betűk felső szélét vastagon megülte a hó. Az ablak, mely mögött Boriska aludt, szikrázva hányt vissza a rávetődő holdsugarakat. - Elbúcsúztak és negyedóra mulva Kartali ezen a helyen, egy ecetfának támaszkodva, arccal a bolt felé, szíven lőtte magát.

III.

Csikorgó téli reggel volt másnap, a templom keresztje szikrákat hányt és a levegő csillogott, mintha ezüstös szálak szótték volna át. A boltba nagykendős, pirosszárú csizmás paraszt-asszonyok jöttek, magukkal hozva a téli piac illatát. Kilenc óra felé bejött Májér, a szűrszabó, akinek hetivásárokon a bolt közelében állott a sátora és a túlbő szűrbe úgy rázta bele a parasztot, hogy hátul marékra befogta a szűr felesleges darabját. Kakuk bácsi tőle tudta meg, hogy a gazdászt szíven löve, holtan találták meg a temetőben.

Kakukné kezeit összecsapkodva siránkozott az eseten, majd papucsban, mezítelen lábszárral bejött Boriska is.

- De miért? Miért? - kiáltozott Kakukné, - az a jóra való fiatalember!

- Nem értem, - mondta mély megdöbbenéssel Kakuk bácsi. - Az éjjel volt róla szó, de - az más. Annak ehhez semmi köze.

- Mi volt az papa? - kérdezte Boriska, miközben fésületlen haját igyekezett fejkendője alá rejtetni.

- Semmi - mondta Kakuk bácsi és szemöldöke ismét felszaladt a hajáig. - Valami - a felolvasásokról. Hogy nem úgy olvas - vagy mit tudom én! A gazdaságban kell lenni valaminek.

- Legyen nyugodt, szomszéd, - szólt a szűrszabó - majd kiderül a leltározásnál. Fiatalság, bolondság!

Boriska értelmetlenül állt szemközt a szomorú esettel. Még kérdezni akarta a részleteit, de ekkor észrevette, hogy szemközt a bolttal kinn áll a gyógyszerészsegéd és mosolyogva nézi az ő mezítelen lábszárait. A leány elpirult és szemérmes mosollyal berohant a szobába.

A TOPOLYAI DOKTOR.

A drávatopolyai fiatal körorvos magánbeszélgetésbe fogott.

- Mindent meg lehet szokni - mondotta. - A falut is. Mások is megszokták, sokan meg is szerették. Miért volnék épen én kivétel? Már nem is vagyok ideges; nem is lázongok. Egészen nyugodt vagyok.

Megállt a könyvszekrény előtt és kivett egy kötetet. Megnézte a címét.

- Shakespeare? Az is jó.

Az egyetlen karosszéket az ablakhoz állította és benne kényelmesen elhelyezkedve lapozgatni kezdett a kötetben. Ráakadt a Téli regé-re, melyet még nem ismert. Hozzáfogott és egyfolytában végzett vele, közben pedig elfogyasztotta az egész üveg aszúbort, melyet maga mellé állított. Az olvasmány nagy hatással volt rá és az aranysárga itallal együttesen besegítették a doktort valami tiszta és derűs hangulatba. Egy-egy mondatnál, mely erősebben hatott rá, térdére fektette a könyvet és gyönyörítas szemmel, mosolyogva nézett ki a késő őszi alkonyba boruló falu sáros kocsiútjára. Később a csizmadiáné, akinél lakott, behozta a petróleumlámpát és a doktor a lámpa pislogó világánál fejezte be olvasmányát. Bort akart még tölteni, de az üveg már üres volt.

- Nem baj - gondolta. - Inni sem kell sokat. Vannak az életben egészséges és tartalmas szórakozások, melyek falun is föllelhetők.

Hátradólt a karosszékben és füttyörészve nézte a mestergerendát.

- Végtelenül tudom méltányolni ezt a Téli regét - dolgozott a doktorban a bor és a rajongás. - Azt hiszem, senkit sem kapott meg annyira, mint engem. Mindenesetre vannak benne részek, melyek egyenesen hozzám szólnak. Mert ehhez az én helyzetem kell. A pihent, kialudt kultúrember idegzete, meg ez a disznóól: - a falu. Csak az a merész, fantázia alkothat ilyent, amely innen akar szabadulni - Drávatopolyáról.

- No és most? Hét óra. Itt benn kormozva ég a lámpa, a sarkok és a mestergerenda homályban vannak. Az öthatosos Mária-kép úgy néz le a falról, mintha aludnék. Ha meg kinéznék, látnám, hogy sötétségbe és sárba fulladt a falu. Hajh! - drága Perdita! - most Pest kellene. A kávéház... Inni azonban mégis kell.

Más üveget bontott és lassanként annak is a végére járt. Hangulata és gondolatai egyre változtak, mint a mozidráma képei. Később cinikus, de jókedvű hangulat lett úrrá rajta s mintha titkot leplezne le maga előtt, pajkos mosollyal és gondtalan vállrándításokkal kísérve folytatta derűs társalgását önmagával.

- Beatus illae! Avagy: mi boldog falusiak! Például az, hogy én most ebben a mestergerendás szobában monologizálok, meg klasszikust olvasok, továbbá, hogy szép lassan, de egész biztosan kezdek egyedül berúgni és lecsúszni, - az falusi idill. A legpompásabb falusi idill! - Hm! - hiszen jól van, - nevetett a doktor - arról szó sincs, hogy rosszul érezném magamat. De azért valljuk meg, hogy becsületesen baromi dolog ez az egész. Az egyszerű, jámbor falu, az szennyes és vigasztalan, mint a szemetes szekér, amely ködös téli hajnalon végigcsilingel a körúton. - A doktor tekintete vastag és esetlen nadrágjára, majd térdigásáros csizmájára esett. - Szerencse, hogy én éppen olyan piszkos vagyok és így nincs mit egymásnak a szemére vetni.

Közben a vén csizmadiáné három-négyszer is megzavarta a doktor gondolatmenetét, bejövén a szobába és mindannyiszor híreket hozott. Mikor olaját töltötte föl a mécesnek, mely a

doktor tilalma ellenére is ott égett a mécses alatt, bejelentette, hogy hál' Istennek, elállt az eső, de mintha Gácsér felől megint fekete felhők jönnének. Másodszor a vízhordó Máriról mesélt apró történetet és mivel az ajtót nyitva hagyta s Mária egy sajtár vízzel éppen a pitvarban csoszogott, úgy tetszett, hogy erről a nedves nőről a sarkvidék minden köde és sötétsége beáradt a szobába. Az öregasszony fujni kezdte a kályhában a paraszat s közben elmondta, hogy az előbb arra ment a segédjegyző és feltűnően sietett. A csizmadiáné félóráig tanakodott a szokatlan jelenségen, - hogy miért sietett a segédjegyző - végre azzal a föltevessel nyugtatta meg magát, hogy talán azért, mert szakadt az eső és a fiatalembertől nem volt esernyő.

A doktort, akit álmodozásában zavart, bántotta ez a fecsegés, magában szidta a csizmadiánét és mámoros fantáziája odaállította pesti hölgyismerősei mellé. Ezek közül az egyik úgy jelent meg előtte, amint finomságot és szellemet sugározva, halk kacagással hátradől székén és ő, a szókebabjuszú, szinte konturokat vesztetten tiszta és üde fiatalembert lágy odahajlással a fülébe sugdos. Félig lehúnyt szempillái alól a lámpa sercegő lángját egyetlen, mélytűzű szikrának látta, melyben később csupa tiszta és illatos báli hölgyeket vonultatott fel és tiszta és finom urakat. Látta a tánc hajlásait, hallotta a keringő zenéjét... Bál után a kávéházak. A csillárok alatt gomolygó füstfelhőbe mint rakéták röppennek fel és pattannak szét a diszkrét pikantériák - Gréte kacagása oly rövid és tüneményes, mint a tükör lapján elsikló fénysugár. Ő volt a bohém medikus, zeneértő, irodalmi doktor, előtáncos, - színek voltak az érzéseiben és lendület a szavában.

Ahogy a bor és az elmélázás elbágyasztották, emeletnyi piszok terhét érezte magára szakadni. Szétvágta magát a karosszékben, mintha egyetlen tempóval akarná magától elrúgni a vén csizmadiánét és a szutykos vízhordó Márit s mintha menekülni akarna a csizmákból, melyekbe térdig belesülyedt, a szakáll borostás rétegéből, melybe egy hét alatt rozsdásodott bele, a fehérenmüből, melyet még a tegnap esti kocsmafüst itatott át.

Homályosuló szemmel felállott s az üvegéből egyhajtással kiitta a bort az utolsó cseppig. Egy percig habozott, aztán kivágta a ruhásszekrény ajtaját; a szekrény egyik részéből a tiszta fehér ruhák villantak elő, odább meg a kivaszt, jól szabott férfiruhák álltak hetek óta érintetlen sorban, komolyan és némán, mint a főúri lakájok.

A fiatalembert tekintetével végigsimította a gazdag ruhatárt. Kikeresett egy illatos, égszínkék selyemkendőt és beletemette az arcát. Sokáig állt így a szekrény előtt és mikor megint fölvetette a fejét, tekintete kigyúlt, füttyörészni kezdett és a sáros csizmákat berúgta a sarokba. Kipirult arccal, kapkodó gyorsasággal megborotválkozott, megmosdott és öltözni kezdett. Mikor a pirosrózsás parasztóra nyolcat ütött, a doktor karcsú alakja már kimosdottan, estélyi eleganciában hajladozott magának a tükör előtt.

...Percekig élvezte az újjászületés szenzációját. Tánclépéseket váltott, mimikájával valami szaloni vígjáték jeleneteit kísérte végig és mozdulatai kecses és kifejező gesztusokba simulnak. Arról szó sem lehetett, hogy levesse estélyi pompáját és ismét magára öltse egyetlen falusi jelmezt. Illúziói, melyek szélesvonalú fővárosi képeket varázsoltak eléje, oly erősen fogva tartották, hogy most már ellenállhatatlanul társaságra vágyott, lehetőleg, sőt föltétlenül női társaságra, melyben visszhangja kel ötleteinek, ahol választ kap kérdéseire és melynek izgató jelenléte kiváltja és kiteljesíti gondolatainak szárnyalását. Nem is habozott soká; végre is, sok választása nem maradt, Kiskosékhoz, a boltoscsaládhoz fog menni, hol most egész női társaság van együtt: maga a ház úrnője, továbbá felnőtt leánya, Birike és Kiskosénak éppen itt időző nővére, a szomszéd falubeli kisbérő felesége. A márnak bármily kápráztatón színes köde ereszkedett is a fiatalembert látása elé, azzal egy percig sem áltatta magát, hogy a hölgyek, kiknek társaságát élvezni fogja, valami pompázatos és ellenállhatatlan példányai volnának nekik. De mit tesz az! Néki semmi köze e hölgyek értelmi világához, neki környezet kell,

mindenesetre nők, akik ingereket kelthetnek, akik előtt hajlonghat, kezet csókolhat nekik és akikhez akkor is hozzá fogja vágni a Téli rege méltatását, ha szemeikből válaszul egy álmoskönyv unalma és butasága fog is rámeredni. Mindenesetre le fogja vezetni ezt az egész színes felbuzdulást és ha kedvez a szerencse, hogy mind az utolsó percig, talán a hajnali órákig ott maradhat, míg illúzióinak utolsó foszlánya is szépen, símán, erőszak nélkül szétoszlik, akkor megnyugodva hazamehet aludni a mestergerenda és a Mária-kép alá.

A falvak sötét éjjelén használatos kicsiny lámpáját maga előtt tartva tiporta a sarat, monologizált, barátságos bővített mondatokban intette le a csaholó ebeket s néhány parasztház apró ablakán oly ravasz és kizárólag gáláns kalandokhoz illő mosollyal kacsintott be, mintha ottbenn a napkirály egy kegyencnöje hámozná ki magát báli ruhájából.

Alacsony, szalmafedelű és füstös pitvarú házban volt Kiskos bácsi boltja. Ahogy a doktor benyomta az odafagyott üveges ajtót, megszólalt a csengő, jelezve az örvendetes eseményt, hogy még a késő esti órában is elkel egy skatulya foszforos gyújtó, vagy egy darab mosószappan. A bolt közepén gyér fényű olajlámpa búsongott és egyhangú sercegése azt sejtette, hogy az idő rohamos múlására akar figyelmeztetni. A levegőt sokféle illat keveréke itatta át, de ebből is kivált az ostorszíjak nyers és éles szaga. A boltban pedig e szíjakon kívül alig volt egyéb látható néhány fióknál, sok, ügyesen gúlába rakott mosószappannál és azoknál az üveg-búráknál, melyek a parasztyerekek vágyakozásának értékes tárgyait, a sípoló, trombitáló és a zenei képességekkel egyáltalán nem bíró, különböző cukor darabkákat tartalmazták. Ez minden. Az egész bolt alig néhány száz koronát érő tárgyaival a primitívségnek s a szegénységnek oly sivár benyomását keltette, hogy a doktor napközben - erre jártában - már gyakran elgondolkozott azon, hogy a garasoskodásnak miféle tudományával élhet meg belőle egy nyolctagú család.

Kiskos bácsi letette a képes ujságot, melyet olvasott, homlokára tolta szemüvegét s erélyes hanghordozással, széles gesztusokkal üdvözölte a doktort. Nem tudni, hogy a mondanivalóknak, vagy a megfelelő kifejezéseknek volt-e állandó fogyatékoságában a boltos, fogyatkozását mindenesetre pótolni igyekezett azzal, hogy amit mondott, azt a végtelenségig ismételte s oly önérzetes, kiabáló hanghordozással, hogy a szerényebb igényeket e téren is föltétlenül kielégíthette. Egyebekben vastag szőrös kabátot viselt, mely ontotta a petróleumszagot s keze, amelyet a doktor felé nyújtott, vörösre volt fagyva, bár azt az ujjak középső ízületeig kötött kesztyű védte.

A doktor csak néhány percet időzött a boltban s ez alatt szigorúan megőrizve mámoros fővárosi illúzióit, azokat a híreket gyúrta bele Kiskos bácsiba, melyeket az amerikai pénzpiac helyzetéről s egy fővárosi bank válságáról legutóbb olvasott. Ha nem is a haute-finance egy tagjával, de mindenesetre közzgazdással állván szemközt, nem szórakoztathatta Leontes és Hermione házassági drámájával s ha Kiskos bácsi valaha nem tudott ellenállni az illúziók mámorának, az orvos fejtegetései nyomán bátran a jegybank kormányzójának képzelhette magát. Hálás is volt érte s a doktor kijelentéseit ellenmondás nélkül ismételtette hangosan és sokszor. Végre betessékelte a kedves fiatalembert a szobába, melyet üvegajtó választott el a bolttól.

Az üvegajtó szürke függönye pedig nyájas és meghitt családi képet takart. A törött ellenzőjű lámpa alatt ültek az asztal körül, mely kéken erezett fehér viaszos vászonnal volt behúzva s ennek közepén lerágott csonthalmaz: a vacsora maradványai. Visszataszító egy dolog ez s a szoba félhomályával együtt az első pillanatban valóban veszélyeztették a belépő doktor nagyvilági ábrándképeinek kereteit, de szerencsére, a félig vetkőzött gyermekek, a vetett ágyak s főképen az ételnek, a megromlott levegőnek és sok egyébnek beivódott savanyú szaga idejében figyelmeztették a fiatalembert, hogy minden csekélységtől ne riadjon vissza. S a tűzpróbát

dicsőségesen ki is állotta azzal, hogy lendületes meghajlással „nagyságos asszony”-nak címezte Kiskosné és kezetsókolt neki, bár e gondozatlan, feltört kézből egy vöröshagymáskert minden hangulata feléje áradt. A boltosné elragadtatva köszönte meg a kézcsókot, de nem így a bérlőné, akit az elegáns fiatalember udvarlása arra emlékeztetett, hogy ő, a bérlőné, valamikor az apácák nevelőintézetébe járt, miért, miért sem: a kiöltözött, kifinomult orvost kezdte lekicsinyelni, száját gyűszűnyire összehúzta, karját összefonta s szemeit álhatatosan egy csirkecsontra szegezve, visszavonult világfájdalmának hangtalan sáncai mögé. Kiskosné időnkint ragyogó tekintetet vetett nővére felé, akit a fiatalember parádés kivonulására akart figyelmeztetni, ami kétségtelenül Birike kedvéért történt. A bérlőné nem mozdult előkelő elszigeteltségéből.

Birike összefont karokkal úgy ült helyén, mintha karót nyelt volna. Fejét oldalt hajtotta, álmos szemeit kitágította s mindenképen rajta volt, hogy érdeklődést és megértést sugározzon. Megértést affektáló mosolya pedig, mely szellemi homályát leplezte, olyan volt, mint egy virágos szőnyeg valamely tátongó hegyszakadék fölött. A doktor szadista önkínzással ujjongott fel magában:

- Ostoba liba! Ostoba, ostorba, mint egy falusi szűz.

A családban élénk feltűnést keltett az, hogy a kisasszonyt egyszerűen Birikének szólította.

- Eh, Birike, hagyjon engem békén tavasszal, napsugárral, liliomfehérséggel, ibolyaillattal. Nem vagyok én mai gyerek, Birike, átjátszott pesti fiú vagyok én. Fájdalom, ott tartok, hogy előttem már a női plasztika sem egyéb a zsiradék tetszetős elhelyeződésénél. Túl viharon, tapasztaláson, túl kétségen és kíváncsiságon, tudja, Birike, mi kell az embernek? Tudja?

Csend. Birike hallgat, mint egy topolyai szfinx.

- A mese. Az kell, Birike. Goethe szerint csak a humor marad meg. De ez vérmérséklet dolga. Én például Montaignevel mondom: mit tudom én?! Sőt: mi közöm hozzá! Azt hiszem, ez eléggé tisztult életbölcseleti álláspont. Nem az?

- Igen - válaszolt Birike.

- Hagyjanak engem békén rejtélyekkel és bonyodalmakkal. Egyszerűség és naívság kell nekem. Azt hiszem, ez valami infantilis visszaütődés bennem. Ahogy gyermekkorunkban az anyánk szoknyája mögé menekültünk a rémek elől, most az élet ijesztő rejtélyei elől én a gyermekkor egyszerű érzés- és gondolatvilágába sáncolom el magamat.

- Bizony - szólt közbe a boltosné meggyőződéssel és mint akit a doktor félremagyarázott szavai anyai kötelességek teljesítésére intettek, az egyszerűség és naívság mellékelt ábrájaként táplálni kezdett egy visító gyermeket.

Közben Kiskos bácsi becsukta a boltot s bejött a szobába, melynek üvegajtaján át leselkedett a bolt dermedt sötétsége.

- Mit iszunk, Kiskos bácsi? - legénykedett a doktor. Hányaveti volt a modora s a faszéken oly hanyag előkelőséggel nyúlt el, mintha a mágnáskaszinó karosszékét érezné maga alatt. És nem tréfált. Miután a család illetmudó vonakodással engedélyt adott, Zsuzsával néhány liter bort hozatott a kocsmából. A szenvedélyes alkoholisták perzselő szomjúságát érezte torkában, amit csak növelt minden pohár bor, melyet felhajtott. Kiskos bácsi meg úgy ivott, mint egy görög bölcs. Egész este egy szót sem szólt s arcának boldog ragyogása elárulta, hogy most legfőbb gondja az ivás.

- Hát igen, kedves Birike, a mese. Persze, maga ennél sokkal többre becsüli Strauss Richárd, vagy Manet formarombolásait, - folytatta igaz meggyőződésének szemérmetlen megtagadásával a doktor - de nincs igaza.

- Én most Nagypálit olvasom - szólt közbe egyszerűen Birike.

- Kit?... ha szabad kérdeznem.

- Nagypálit - válaszolt vak bizalommal a leány. - Nagypáli Aladárt.

A doktor ivott és megdöbbsent.

- Nem ismerem.

- Nagyon érdekes - mondotta szenvtelenül a leány. - A „Szerelem örvényei”-t olvasom most tőle. A papa a boltban árulja a Képes családi kört és ebben van. Nagyon jó tolla van.

A doktor hátravágta magát a széken. Cigaretta füstjét belefújta a petróleumlámpába és olyan hangnemben kezdett vitatkozni Birikével, mintha a leánynak Shakespeare ellen volna kifogása.

- Egyebekben: Nagypáli... Nagypáli... nem ismerem a fiút. De ismerem a fáját. Jóraivaló, derék fiúk. Csak éppen hogy albérletbe dolgoznak. Azért Páli vagy Pali. Tudja, mi a Pali? A balek. És ki nem az? Nagyságos asszony, tegye már le azt a gyereket, mert megerőlteti magát. Én pedig voltaképen a Téli regéről akartam beszélni. Shakespeare-ről.

Hej, azt a mindenét! - gondolta a doktor. - Hát fonográf vagyok én, hogy megszakítás nélkül beszélek és senki sem szól közbe? - Megállapította, hogy a hangulat kicsúszik a kezéből. A mámor vibráló káprázatán át is észre kellett venni, hogy ezek az emberek fáradtak, álmosak és hogy ha ez még néhány percig így tart, a fővárosi csillogásból mindjárt lezuhanunk Drávatopolyára. Helyi ügyeket kezdett tárgyalni, teleszkópszerűen nagyítva a kereteket és személyeket.

- Nos, a jegyzőné - haha! - és ivott a doktor - nincs-e igazam: topolyai Bovaryné. Nagyságos asszony, csókolom a kezeit, - fordult a bérlőnéhez - ismerje el, hogy a hasonlat jó.

A bérlőné visszaemlékezett ifjúságának ama büszke mozzanatára, hogy egy ízben katonatisztekkel táncolt a letenyei kaszinóban, kevés megértéssel, de annál határozottabban bólintott a fejével.

- No és a férje! Az elsőrendű közigazgatási kapacitás! Annak tartja magát a hülye, az állat. Kérem, Kiskos úr. Ez magához szól. Mondja: van ennek az embernek sejtelve a modern közigazgatásról? A városfejlesztésről, városi üzemek létesítéséről. Van ennek halvány fogalma arról, hogy míg ő itt gyilkos nyugalommal lópasszusokat állít ki, addig kívül, a nagyvilágon a forradalom ökle rázza a társadalom kapuit. Ez valaki? Ez tekintély itt? Birike, hát eszméljen! Könyörgöm, Birike! Hiszen maga nő. Kiben lobogjon az eszményiség lángjai, ki hallja meg a jövő zenéjét, ha nem önök, ah, Birike, ha maga emelné föl a forradalom lobogóját itt... Drávatopolyán... Corday Sarolta a mi homokos sivatagunkon, Biri, hát Birike, könyörgöm, szóljon, nevessen, csak mosolyogjon, csak intsen s ne üljön ily szoborszerűen, ily fásultan... ily: nyélbeütötten, mintha karót...

...A doktor a fejéhez kapott. Megdöbbsenne körülnézett az álom dermedt csendjében, mely a homályos zugban leereszkedett. Semmi hatás, a megütközésnek semmi nyoma. A bérlőné a csirkecsontot nézte, a boltosné szoptatott és Kiskos bácsi szunyókált.

A fiatalember csüggedten hajtotta le fejét, majd egy pénzdarabbal zörgetni kezdett.

- Fizetek.

Mosolygott. Keserű elszánás támadt benne, hogy új lángra élessze ezeknek az embereknek pislogó világát. Mert mi lesz most? Hol csillan meg az egész faluban egy másik mécsvilág? Vagy hazamenjen s egyedül holtra igya magát? Felállt, támolygott.

- Nagyságos asszony, nagyságos asszonyom, csókolom a kezeit, - fordult a boltosnéhoz - talán ha hajnalig együttmaradnánk. Egyszer. Miért ne? Igaz-e, Kiskos bácsi? Kirúgjuk a fűszerüzlet ajtaját és potyogni fog a mosószappan, mint a jégeső. Hehe! Téli rege...

Birike álmos feje lekonyult a mellére, majd ismét felkapta, lebocsátotta s járt, mint az óra ingája. Kiskos bácsi szuszogott. A bérlőné aludt. Ez mind semmi. De a boltosné, ki már aludni vitte kisdedeit, hangos, korlátlan, szilaj ásítás zenéjétől kísérve, lenyúlt az asztal alá s ritmikus mozgása elárulta a műveletet, melyet ott végzett.

- Elalszik a lámpa - mondta a doktor.

Kiskos bácsi csutakra égett szivarja mögül megjegyezte:

- Kiégett a petróleum.

- Talán föl kellene tölteni - vélte a doktor.

A boltosné szája elé emelte kezét és vontatott, éneklő hangon megjegyezte:

- Most már... talán... ha gondolod, Bertalan, de reggel... nagymosás lesz.

- Nagymosás? Nagymosás lesz, nagyságos asszonyom? Az egy kiváló magángazdasági tény. A tisztaság a közegészség első feltétele. Fizetek.

- Fizetek! - riadt fel újra harsányan a doktor s Birike tágranyílt szemekkel tekintett fel rá.

Magára öltötte bundáját és fogta a lámpáját.

- Csókolom a kezeiket. Nagyságos asszonyok! Bérlőné nagysága! Nagysám, Birike, oh, Birike, szunnyadó Jeanne D'Arc-ja Drávatopolyának, isten önökkel. Fogytán a dal s az ital, én megyek aludni a Mária-kép alá. Zsuzsa, a kapuhoz!

Az udvaron a nedves agyag visszaverte a kézilámpa fényét. Zsuzsa botorkálva, félálomban és vakarózva haladt a doktor mögött s nagy nekifohászkodások között nyitotta fel a kaput. Kinn a sárba és sötétségbe fulladt Drávatopolya. Most hová?...

- Ma nagyon parádésnak tetszett lenni a tekintetes úrnak - súgta Zsuzsa bizalmasan.

- Bizony, bizony.

- Ám a Birike kisasszony nagyon házias leány és van hozománya is.

A doktor a kapuban állva belemeredt a viaszos sötétbe. Valami hatalmas zuhanást érzett magában.

- Hisz ez a falu... csak a sár és a sötétség...

Mint mikor katonákat vezérelnek rohamra, úgy nyomult fel a torkába minden keserű utálat és megrázó fájdalom.

- Eh! - ordított bele a sötétbe és lámpáját hozzávágta a kapufélfához. Az üvegcserepek csengetését a kihült és dermedt falu visszhangozta. Néhányat előre lépve bokáig sülyedt a sárba és a férfi vad, szaggatott zokogásával belesírt a sűrű feketeségbe.

Zsuzsa melléje lépett s vállára tette a kezét.

- Jesszuská, Máriám... nagyon be tetszett rúgni...

A doktor átölelte Zsuzsit s fonnyadt keblére hajtotta fejét.

A VÁROS FEJLŐDÉSNEK INDUL.

I.

Napok óta csurog az őszi eső, mintha már sohasem akarna megállni. A kisvárosra súlyos sötétség borul, - fekete hallgatását csak itt-ott riasztja meg egy-egy bágyadt tűzfolt, mely függönyözetlen ablakokból piroslik elő. Az utcákon, egymástól nagy távolságokra, petróleumlámpák búslakodnak, mintha az enyészetről elmélnének és alig néhány méteres körben árasztanak csak némi derengő, hamvas fényt. Aki most elmegy hazulról, apró kézilámpát visz magával és azzal viaskodik, hogy a szeles utcasarkokon újra meggyújtsa a lámpa belső gyertyacsutkáját.

A Magyar Koronában lobog most mindaz az élet, ami a városkában még ébren van. Alaktalan, nagy sárga épület ez, méteres kőfalakkal, visszhangos folyosókkal és boltíves szobákkal, melyeknek mindegyike oly tágas, hogy elvesz benne a gyertyafény. Az épület külső vakolatát leverte már az eső; a kapu aljában víz csorog a salétromos falakról és olyan huzat jár át rajta, hogy az embernek néha meg kell fogni a kalapját, hogy a szél el ne vigye. A szobákat évek óta nem fűtik, alig is tisztítják; meg van verve az a néhány utazó, akinek itt kell megszállnia. Az egész épületen valami éles, orrfacsaró szag hatalmasodott el és azt többé onnan nem lehet kiirtani.

Az étteremben bankett van; a patkóalakra terített asztalok mellett a tűzoltófőparancsnokot ünneplik, akinek végre sikerült megvalósítania régi álmát és a város számára olyan tolólétrat szerzett, mely felrugtat az emeletes házak tetejére is. Az ünneplés délelőtt kezdődött a tűzoltótörszolgálat közgyűlésével, délben pedig megjelent a város egyetlen hetilapjának rendkívüli száma, mely egymás mellett közölte a parancsnok és a tolólétra képét. A bankett-teremben ott szorong a városnak minden valamirevaló embere, a polgármester kivételével, akinek halaszthatatlan hivatalos ügyben a megye székhelyére kellett utaznia. A hatalmas kemencét kívülről döngetik és a teremben kezd olyan fullasztó hőség terjengeni, hogy az emberek egymásután gombolják szét mellényeiket és ahol csak lehet, tágítanak öltözküdkön.

Az asztalok roskadásig megteltek a gazdag tartalmú tálakkal, melyeket nem hordanak körül, hanem négy-négy ember elé letesznek egyet. Bő lében malacsültek, szárnyasok, körítések sorakoznak egymás mellé, kifogyhatatlan gazdagsága az olyan vidéknek, melyet elkerül a nagyobb vonatok járása. A sercegő lámpa fénye borosüvegek végtelen során szikrázik, bár az asztalfőn a főparancsnok társasága már pezsgőt bontatott és azon mulat, hogy a habzó ital, melyet egyetlenül tölt a pepitanadrágos pincér, mint szalad végig az asztalon.

A patkó felső hajlását a városi tekintélyek foglalják el. Középen a főparancsnok ül, köpcös, szőke ember, ki a haza közismert vidéki bölcseinek szerepét játszotta a városkában. Mindig középúton járt, a mérsékletet hangoztatta, közgyűléseken ő indítványozta a jegyzőkönyvi köszönetet és huszonöt év óta kialakult és változhatatlan alkotmánya volt arról, hogy kinek köszön ő a városkában, kivel köszöntik egymást egyidőben és kitől várja el a köszönetet. Jobbfelől egy bognármesterből fölvergődött városi kultánácsos ül, aki most a polgármestert képviseli. Karrierjének és tekintélyének az az alapja, hogy a kisiparos osztály vezetőjeként szerepel, mindig egyeztet, bár előbb fölkeveri a bajt, hogy aztán elsimításával érdemeket szerezzen. A városi mérnök, a rendőrkapitány, városi jegyzők, takarékpénztári igazgató, egy-két nagyobb kereskedő, ügyvéd, tanár ülnek még a patkó felső hajlásán. Lejebb aztán megint kereskedők, sok kisiparos, alsóbbrendű tisztviselők. Csupa nagyszerű étvágyú és kiváló torkú ember, aki a

borivást többnyire a maga szőlőjében szokta meg. A beszélgetés, melyet folytatnak, a pohárköszöntők, melyek már elhangzottak a parancsnok és a többi tekintély egészségére, arra vallanak, hogy ezeknek az embereknek nincs semmi bajuk sem egymással, sem az étellel és mint legutóbb a hetilap is megállapította: nem úgy, mint a legtöbb kisvárosban, ahol egymás gyomrában, itt az egymás *szívében* élnek az emberek.

Az egyik asztalvégről a cigányzenén, tányérok csörömpölésén át időnként olyan kacagás harsan föl, mintha rézkürtökbe fujnának. Az állatorvos és egy öreg gyógyszerészsegéd mulattatják ott a társaságot, két híres és szenvedélyes anekdotázó, akik könyvbe gyűjtik az adomákat és reggelig fizetik a sört, bort, pálinkát, hogy hallgatóságra tegyenek szert.

Az asztalszárny közepe táján a polgáriskolai igazgató van élénk beszélgetésben elmélyedve a szemközt ülő Dávid kolompármesterrel, aki valahányszor irtózatossá öklét leereszti az asztalra, táncolni kezdenek az üvegek és a tányérok.

- Jöhet hozzám vendégnek nyári délután akárki, - mondja az igazgató, akinek átszellemült boldog mosoly játszik az ajkán - én megszököm. Végre is, egy pohár sör Hegyi papánál, a Zöld koszorúban, hozzá friss zalzstangli Kiss péktől, - az pótolhatatlan!

- Az, az - helyesel nagy izgalommal a kolompár, egy kemény arcú, éltesebb ember, makacs, szénpor-marta arcvonásokkal, de jóságos nézésű, szelíd szemekkel és hatalmas öklét, mint valami sötét kősziklát, ismét elindítja a fehér abroszon. - Én pedig azt mondom, uram, hogy olyan sós kiflit, amilyent a Kiss pék süt, sehol máshol nem talál. Nem tudom, micsoda titka van a gazembernek, de mondtam már neki is, hogy Budapesten nem ettem ahhoz fogható.

- Igen, - mondja az igazgató - gyakran van úgy, hogy faluhelyen akadunk ilyen klasszikusokra. Egy ízben a Tiszántúl jártam és egy kis istenverte faluban kellett meghálnom. Tudja, Dávid uram, hogy ennek a falunak a becsületét mi mentette meg? A tejfelestúró! Annak a paraszt-kocsmárosnénak is titka volt. Mit tett bele? - fogalmam sincs róla. De annak, uram, olyan íze volt, hogy máig sem feledtem el. A kés megállt volna abban a tejfelben.

Más társaságok a város elmúlt életéből elevenítettek föl embereket és történeteket, házak, földek gazdacseréit mondták el harminc évre visszamenően és a napját mondták meg egy-egy pusztító viharok, jégesőnek, majálisnak, halálesetnek.

A másik asztalvégen egy társaság, mely kereskedőkből, iparosokból és a takarékpénztári pénztárosból állott, a háborúról beszélt, mely az újságok szerint valamelyik távoli világgrészen most van kitoróban két exotikus ország között. A beszélgetők most hallották először ezeket az országneveket, de azért megoszoló véleménnyel tárgyaltak arról, hogy melyik lesz győztes.

- Minden a lélektől függ - mondja a kékfestő, akinek a festék oly kékre marta minden tagját, mintha állandóan hideglelés rázná. - Branyiskónál mi kisebbségben voltunk, mégis megvertük az ellenséget!

- Hja, az osztrák szoldateszka! - legyint kicsinylő mozdulattal, mosolyogva a pénztáros. - Az osztrák szoldateszka!

- De hiszen elvertük volna mi az orosz is, ha nem akad köztünk áruló! - fogadkozik a kékfestő, a többiek helyeslésétől kísérve. A beszélgetésben az a vélemény alakult ki, hogy a magyar a világnak első katonája, hivatkoztak a történelem példáira és külföldi tekintélyekre, akik ezt elismerték. A kékfestő, majd az egyik kereskedő katonáskodásuk emlékeit idézték föl, hadgyakorlatokról beszéltek, melyeken domb tetején, fehér lova hátán, megjelenni látták Ferenc József királyt, fényes környezetében, előntve a lenyugvó nap aranyával. Ez volt a Besprächung. Mindezek a nagygyakorlatok azzal végződtek, hogy valamelyik magyar tábornok utasítás ellenére megverte a főherceget, aki az ellenséges osztrák hadakat vezette s amikor

a főherceg emiatt panaszra ment a királyhoz, őfelsége azt felelte: - Jó, jó, - aber Verstand muss man auch haben! De azért a magyar tábornokot nyugdíjazták.

A beszélgetők vágyódó szemmel hallgatták ezeket a sokszor hallott történeteket.

- Minden bajnak az az oka, - mondta a pénztáros - hogy a magyart háttérbe szorítják. Ha volna valaki, aki nyiltan, magyarosan megmondaná a királynak...

Egyenletes morajlás futott végig a termen és megzavarta a pénztáros előadását. Csak még a kékfestő mondott annyit, lesújtó megvetéssel:

- A mi talpnyaló politikusaink! - aztán felugráltak az emberek és a cigánynak intettek, hogy hallgasson el. Mikor elhalt a tényérok, kések, villák csörömpölése, a tűzoltófőparancsnok beszélni kezdett:

- Uraim, - mondotta mély hangon, gallérjába eresztett állal, - mialatt mi itt, a fűtött teremben, terített asztaloknál jól érezzük magunkat, ne feledkezzünk meg arról... ne feledkezzünk meg arról a férfúról, aki most is értünk, igenis: édes mindnyájunkért fárad és dacolva az idő viszontagságával, most is szeretett városunk érdekében kelt útra. Uraim, talán mondanom sem kell, hogy szeretve tisztelt polgármesterünket értem.

- Éljen! - zúgott végig a termen, a poharak összecsengtek, aztán, hogy megint elült a lárma, a parancsnok, jobbkezevel legyintve, nyugodtan így szólt: - Folytatom. - Megemlékezett arról, hogy a polgármester közülük való származás, mondhatná: hús a húsunkból, vér a vérünkben, „futó pillantást” vetett közösen eltöltött ifjúságukra és azokra az időkre, mikor figyelmük kezdett a közügyek iránt fölébredni. Szónok már akkor felismerte a tűzoltás szociális és humanitárius fontosságát, míg barátját érdeklődése a városi adminisztráció felé sodorta, melynek intézésében csakhamar kitűnt odaadó buzgalmával, kiváló szakértelmével, tapintatával és lángoló lelkesedésével. Vázolta azokat az elévülhetetlen érdemeket, melyek aztán barátját beültették boldogult atyjának örökébe, a polgármesteri székbe és amelyek meg lesznek örökítve a város annaleseiben. Az elismerést a tololétraért szintén meg kell osztania vele, mert...

- Uraim, - folytatta a parancsnok - rá kell mutatnom még egy dologra, amelyben kétségtelenül szintén része van polgármesterünk tapintatának és szeretetreméltó egyéniségének. És ez: városi társadalmunk belbékéje, az a kölcsönös megértés és jóindulat, mellyel a városi polgárok, osztályok és felekezetek, egyesek és intézmények, egymás iránt viseltetnek. Ez természetes dolognak látszik előttünk, pedig, aki ismeri más városok társadalmi életét, a belső harcokat, - mondjuk ki nyiltan: - az intrikákat, melyek a polgárok közt és a hivatalos személyek ellen dúlnak, az méltányolni tudja a mi békénk és nyugalomunk horderejét. Mi büszkén hirdetjük, hogy tizenöt év óta, amikor, fájdalom, egy kishitű és önző, városunkból azóta, hála Isten, már eltávozott alak, akit, azt hiszem, nem kell közelebről megneveznem (- Tudjuk! -), bár időlegesen megzavarta a társadalom békéjét, tizenöt év óta itt semmi nem történt, ami a köznyugalom, a tekintélytisztelet, a közérdek kárára ment volna. (Nagy helyeslés.)

A parancsnok a polgármester egészségére és a társadalmi béke megmaradására üritette poharát. A cigány tust húzott, az emberek, székeiket kirúgva felállottak és összeverődő hangyabollyá keveredtek, melynek mozgását az a belső törekvés irányította, hogy a lehetőség szerint mindenki mindenkivel koccintson. A beszédnek nagy hatása volt, elragadtatott felkiáltások dícsérték a parancsnokot, aki teli poharával most körbe járt és a szeretet és béke igéinek hatása alatt sokan összeölelkeztek a szoba közepén.

- Jócsó! A nótámat! - kiáltotta egy szép szál legény, füle mellé csapta a tenyerét és összeverte a bokáit.

...A kis állomásra nehéz fujtatással ekkor érkezett be a helyiérdekű vonat. Az egyik homályos harmadosztályú kocsiban a kalauz lámpáját fölemelve rávilágított egy alakra, aki az egyik sarokban, mintegy magát odagyömöszölve, aludt. A kabátgallérja fel volt tűrve és kalapját lehúzta az orráig. A kalauz, megrázta az utast.

- Keljen fel. Hallja! Ki kell szállni.

Az utas megmozdult, kalapját hátrtolta és vérekes szemmel bámult a kalauz lámpájába.

- Mi? Mi az? - motyogta. - Le kell szállni?

- Ha nincs meg a jegye, nem vihetem tovább - mondta a kalauz, maga is álmosan.

A fiatalember keresgélni kezdett a zsebeiben, majd lehajolt, hogy a pad alatt, a szemetes földön seperjen végig a kezével.

- Nem találom - mondta aztán felegyenesedve. - Szabadjegy volt. Az igazgatóságtól kaptam.

- Sajnálom - válaszolt a kalauz. - Tessék leszállni, mert jön az ellenőr.

A fiatalember mondott még néhány értelmetlen szót, aztán dülöngő léptekkel, álomittasan kiment, az ajtót becsapva maga után.

- Köszönje meg, hogy idáig hoztam - dűnyögött a kalauz, Egy kövér parasztasszony felriadt, ijedt szemmel bámult a kalauzra, aztán fohászzkodott egyet és megint elaludt. A vonat lassú döccenéssel elindult.

II.

A fiatalember, akit a vonatról leszállítottak, tavaszi felöltőben, melynek zsebéből kilátszott újságpapirba takart csomagja, esernyőjével ott állott álmosan és fagyosan a kis állomás keskeny erese alatt. Az állomás homályba borult irodájából kihallatszott a telegráf-gép egyhangú kattogása, fenn az eresz alatt pedig egy kis csengő csilingelt szünetlenül. Az utas egy bakter-külsejű embertől igyekezett megtudni, hogy hová került.

- Ez Zsedény állomás - mondta a bakter.

- Mondja, kérem, - kérdezte az utas - nincs itt valami hely, ahol az éjszakát eltölthetném? A reggeli vonattal akarok visszautazni.

- Nem tudok, uram. Már a várótermet is becsukják... hacsak hozzám nem fárad. Van egy ágyam...

- Mit kér érte?

- Koronát egy éjszakára. Reggel fel is költöm.

- Köszönöm - szabadkozott sietve az utas. - Van néhány barátom a faluban. Messze van az ide?

- Nem falu az, hanem város - tiltakozott a vasúti. - Zsedény város.

Az utast elvezette az épület fakerítéséhez, a kijárához, ahol egy, az állomásépület falába erősített petróleumlámpa szomorú fénye megduzzadt pocsolya vizében tükröződött. Az utas szívét összeszorította a látvány, amint a víz színén megcsillantak az eső sűrű és hegyes buborékcseppjei. A bakter nekimutatott a beláthatatlan sötétségnek, mely a lámpafényen túl terjengett titokzatosan, rejtelmes mélységben.

- Itt menjen egyenesen. Jó félóra odáig. - Majd mikor az utas elindult, utána szólt: - Vigyázzon, árokba ne essék!

A bakter egy ideig még várt, mikor a sötétből, mely már elfödte a fiatalembert, hangot hallott:

- Halló, kérem! Hogy is mondta? Mi a város neve?

- Zsedény!

- Zsedény?!

...A Magyar Korona éttermében már rég felborult a bankett rendje. A főparancsnok és társasága még rendületlenül megszállva tartotta a főhelyet, mindenki más azonban már többször is helyet cserélt és egyik asztalvégtől a másikhoz kiabáltak át. Ebben a mozgásban és szakadatlan változásban az állandóságot csupán a két anekdotázó képviselte, akik egyre újabb hallgatóságot fogtak maguknak és az anyakönyvvezető, aki már másfél órája állott egy helyen, pohárral a kezében és fekete gyászszakállát rezegetve beszédet mondott, amelyre senki nem ügyelt és amelyet nem is értett volna meg senki sem.

A terembe egy, esőtől, hidegtől pirosra és zöldre mart fiatalember jött be. Felöltőjének gyűrődéséből és kalapja pereméről vastag sugarakban folydogált a meggyült esővíz, mint egy megrepedt csatornacső nyílásából és valahányat lépett, lyukas cipőjéből hatalmas tócsát lötytyentett a padlóra. Cipőjét, nadrágját, még a könyökét is sárga agyagos sár lepte be. Az ajtó mellett kicsiny asztal állott a cigányok számára, piroskockás terítővel és sok üres sörösüveggel; a fiatalember ehhez telepedett le, miután felső kabátját óvatosan kiterítette a mellette lévő székre. A pincértől megkérdezte, mit kaphatna enni és miután a gazdag étlapot gondosan áttanulmányozta, így szólt:

- Hozzon... egy feketét. - De eszébe jutott, hogy ma még semmit sem evett, sietve kijavította: - Vagy tudja mit? Egy kapucinert.

Azután a hidegtől gémberedett, összekulcsolt két tenyerébe huhogva várt, míg a pincér visszajön. Egészséges teste kéjes zsibbadással élvezte a szoba melegét, az alkohol és a füst szagát, mely a levegőt átítatta és a mulatók zshivaját. Szemét, melyet a hirtelen fényváltozás könnyel öntött el, megcsillanó vágyódással jártatta végig a dús asztalokon, öntudatlanul is barátságos arcot keresett, melyre rámosolyoghasson és a távolból ismeretséget köthessen.

Dávidon, a kolompármesteren akadt meg a szeme s miközben kávéját kavargatta, mosolygott, felkacagott, majd elkomolyult, mintha maga is résztvenne a kolompár társaságában. Dávid mester később már egyenesen feléje fordulva, csak neki beszélt, bár semmi reménye sem lehetett arra, hogy az irtózatos lármában egyetlen hangja is eljut az idegenhez. Így kacérkodtak egymással jóideig, mígnem egyszer, mintha súlyos gépezetet hozna mozgásba, felegyenesedett Dávid mester óriási alakja. Megrogyó térdekkel, melyek alig bírták hordani a roppant testet, néhány tánclépést váltott a cigány előtt, összezsapta két tenyerét, aztán mindegyik kezében borral teli pohárral odament az idegen asztalához.

- Ha meg nem sértem - mondta, jókedvűen himbálva magát a zene ütemére és az egyik poharat feléje nyújtotta.

Az idegen elfogadta, koccintottak és miután kiitták, bemutatkoztak egymásnak:

- Dávid János iparos vagyok.

- Karvaly Demeter fővárosi hírlapíró.

A kolompár olyan tekintettel bámult rá, melyben ijedelem és megilletődés mutatkozott. Mikor tisztába jött azzal a fogalommal, melyet kusza és nehéz gondolkodásában keresnie kellett,

engedelmet kért, hogy leülhessen. Beszélgetés közben üveg bort állított az asztalra és azt sűrű koccintgatás közben fogyasztották. A kolompár mindannyiszor egyetlen nyeléssel itta ki poharát, mely szinte eltűnt roppant ujjai közt.

- Vigan vannak az urak! - mondta az ujságíró valami kopott fahangon, mely úgy hatott, mint az esőcseppek kitaró kopogása a deszkalapon. Fülig érő és elől messze elágazó gallért hordott, lobogó nyakkendő-szalagot és színes mellényt, haja pedig középen kétoldalra volt lesimítva. Fahangján beszélni kezdett merev fontoskodással, azonban a kolompár alig értette minden ötödik szavát. Tenyerét a füle mögé illesztve hallgatta:

- Látja, uram, - duruzsolt az ujságíró - ezért szeretem én a magyar vidéket. Ezért az ősi, zamatos kedélyért; ezért a patriarchális együttlétért, amit sehol máshol nem lehet feltalálni. Bejártam Németországot. A német is kedélyes, de az a híres Gemüthlicheit közelébe sem fér annak, amit mi mulatásnak nevezünk. Párisban évekig tartózkodtam, azt mondhatnám, a Monte Martre az ő bohém mulatóhelyeivel, éjszakai kávéházaival, café chantante-jaival az én második otthonom, de bár a francia művészet legjelesebbjeivel züllöttem végig ezeket a feledhetetlen éjszakákat, a párisi éjszakában sem találtam meg azt az igazi, szívből fakadó jókedvet, mi nálunk bármely disznótoron meglelhető. Nem is beszélek a híres velencei karneválokról, melyeket éppúgy végigtáncoltam, mint a nizzai farsangi ünnepélyeket, vagy a tüzes spanyol és görög mulatásokról a nehéz folyású déli borok mellett, amelyek oly nagy áldozatot kívántak az egészségem rovására.

A kolompár, a zene és ének forgatagán át mindebből annyit értett, hogy olyan emberrel van dolga, aki bejárta a világot és olyan szavakat használ és neveket említ, melyeket eddig ő nem ismert. Tiszteletteljesen megkérdezte:

- És minek köszönhetjük a szerencsét, hogy bennünket megtisztelt?

- Annak, uram, amit mondtam. Ismét Spanyolországba vagyok útban, amelynek ősi levegőjével nem tud betelni az, aki egyszer ott járt. Hogy egyebet ne említsek, Granada, Toledo, az épségben megőrzött katalán emlékek, Andaluzia csodálatos tájai...

Dávid mester helyeslően bólongatta nehéz fejét s időnkint rosszalóan hátranézett a vigadókra, akiknek lármája elnyomta ezt a tanulságos társalgást.

- Lehetetlen volt elmennem anélkül, - mondotta az ujságíró - hogy búcsút ne vegyek a magyar vidéktől, a vidéki várostól, a maga nyárfás útjaival, bogárhátú, zöldzsalus házaival, békéjével és egyszerű erkölcsével. Zsedényről már sokat hallottam. Itt akarok búcsút mondani Magyarországnak... ki tudja... talán örökre.

Ez a méla akkord kissé zavarba ejtette a kolompárt. Köhintett egyet, aztán így szólt:

- Ebben a szállodában tetszett megszállni?

- Nem - válaszolt az ujságíró. - Egyáltalában nem vettem szobát.

- És a csomagja?

- Azt kinn hagytam az állomáson.

A cigány a cimbalomra tett tálcákkal, kanalakkal muzsikált, az emberek egy része ott verte a csárdást körülötte, a füst oly vastag rétegben nyomult a plafon felé, hogy felhőbe borította a körégőlámpa világát. A kolompármester hátrafordult és odakiáltott egy szőke fiatalembernek, aki épen azon volt, hogy a fogával emeljen föl egy teli poharat és azt kezének érintése nélkül kiigya:

- Te, Vida Jóska, gyere csak ide. Nézd-e! Egy kollégádat mutatom be neked!

A városi aljegyző kedves eleganciával mutatkozott be, Karvaly Demeter pedig egészen belebujt a gallérjába, mikor a maga nevét megmondta. A kolompár újabb üveg borokat rendelt és poharat az aljegyzőnek. Karvaly Demeter pillanatnyi gondolkodás után így szólt a pincérnek:

- Adja csak ide azt az étlapot. Mégis eszem valamit.

- Jó is az, így éjszaka - biztatta a kolompár, mire az ujságíró bő vacsorát rendelt és nagy étvággal nekilátott. Az aljegyző, nyilván élete fogytáig nem vágyakozik el Zsedényből, de azért udvariasságból magasztalni kezdte az idegen foglalkozását és azt mondta, hogy mihelyt teheti, ő is a fővárosba megy és beáll valamelyik lap szerkesztőségébe. Lesújtó dolgokat mondott el a vidéki ujságírás nehézségeiről, a közönség kicsinyességéről, mely lehetetlenné teszi azt, hogy a lap szerkesztésében magasabb szempontok érvényesüljenek. Karvaly Demeter, miközben a sültet fogyasztotta nagy darabokban, kinyilatkoztatásszerű megjegyzéseket tett a vidéki magyar ujságírás feladatairól, melyek között az első helyen azt látta, hogy a modern irodalmat be kell vinni az utolsó parasztkunyhóba is. A hetilap számára mindjárt fel is ajánlotta néhány novelláját és azt, hogy el fogja látni spanyolországi úti leveleivel.

- Legutóbb - beszélte az aljegyző - az egyik kis munkatársam, fiatal jogászyerek, valami megjegyzést tett a lapban a lovagra, aki vérebeget tart és a bestiákat, ha kedve tartja, kiengedi az utcára. Ezt, azt hiszem, sehol másutt nem túrnék el. A lovag, aki nyugalmazott tengerészkapitány, provokáltatta a jogászt és annyira a szívére vette a dolgot, hogy hetekig, míg a különböző tárgyalások folytak, - hiszen tudja, kolléga úr, hogy van az a vidéken - nem mutatkozott ember előtt. Utólag tudtuk meg, hogy a szabótól megszerezte a jogász testének méreteit, pontosan ezek után papírból kivágta a jogász teljes figuráját és napokon át reggeltől estig hat különböző párbajpisztolyból lövöldözött a figurára, a legeltérőbb distanciákból. Utóbb már odáig vitte, hogy harminc lépés távolból halálos biztossággal lőtte át a figura szívét. Hát lehet itt lapot szerkeszteni?

- És a párbaj? - kérdezte Demeter.

- Az elmaradt.

Ekkor már gyűrű állott a beszélgetők körül, többnyire kereskedők és iparosok, akiket az idegen látványa csábított oda. Karvaly Demeter, lenyelvén az utolsó falatot, poharát hozzáütötte az aljegyzőéhez:

- Szervusz! - mondta, azután a kolompárhoz fordult: - Bátyám, ha meg nem sérteném...

- Hozott az Isten! - kiáltott Dávid mester és poharát, miután kiitta, a háta mögé hajította, hogy az hangos csörrenéssel összetört.

- Áldatlan állapotok ezek! - mondotta Karvaly Demeter, székén hátradőlve és orrán-száján okádva a füstöt. - Épen ezek az esetek mutatják, mily nagy feladat vár a helyzet magaslatán álló sajtóra.

Karvaly állandóan tökéletesen befejezett mondatokban, ahol tehetette, körmondatokban beszélt, ami előadását bár komollyá, de fahangja miatt még érthetlenebbé tette. Beszélt hosszasan az ujságírás céljairól, a nehézségekről, melyek az igazságkeresés útján tornyosulnak és egyes emberek kicsinyességéről, akik a maguk önző szempontjából ítélik meg ezeket a magasztos dolgokat, Vázolta a német, francia, angol, spanyol, majd az exotikus keleti és dél-amerikai államok sajtóviszonyait és egymásután nyolc-tíz külföldi ujságnevet röpített ki. Dávid mester nehéz fejét könyökére támasztva hallgatta az ujságírót, a nagydarab ember csupa figyelem volt, egyre helyeselt, időnkint nagy meglepetést árult el s végül diadalmasan mondta a háta mögött álló barátainak:

- Ez tud!

- Nagy a világ! - szólt a kékfestő és mosolyogva szintén körülnézett az összes jelenvoltakon.

- Nem a világ nagy, - csapott le Demeter - hanem Zsedény kicsiny. Azt hiszik az urak, hogy mindebben valami csoda van? Végre is, egy újság, bármily nagy lepedő is, emberek munkája, Én azt csodálom, hogy önöknek nincs még napisajtójuk.

Az emberek meglepetten is, kissé szégyenkezve is összenéztek.

- No, no! - szólt Dávid mester és nevetve hátranézett.

- Kicsik vagyunk mi még ahhoz! - mondta a kékfestő.

- Mi az, te skribler? - kiáltott a takaréki pénztáros, aki most jött az asztalhoz és ráütött az aljegyző hátára. Mikor megtudta, miről van szó, így szólt:

- Szegény ember vízzel főz. Aztán mi az ördöggel lehetne itt minden nap megtölteni azt a lepedőt! Hacsak a Dávid Jancsi káromkodásával nem!

Most mindegyiknek akadt egy-egy élces megjegyzése arról, hogy mi volna az újságba való.

- De gyerünk át, urak, a mi asztalunkhoz - indítványozta a pénztáros, mire fölkerelkedtek és Karvaly most már nagy társaság előadójának szerepelt az egyik patkóhajlás közepén.

Az ivás újabb lendülettel, megindult és Karvaly nemaddig megkapta az első baráti csókot Dávid mestertől, aki hatalmas mellére ölelte. A bognármesterből lett városi tanácsos, aki a polgármestert képviselte, a főhelyen így szólt a főparancsnoknak:

- Valami idegen kalandort ünnepelnek ott. Nem szeretem az idegen elemek betolakodását.

Karvaly Demeter azonban már elemében volt. Tökéletes mondatai úgy zuhogtak belőle, mint a gyorsfolyású patakvíz és az emberek minél többet ittak, annál odaadóbban helyeseltek.

- Azt kérditek, uraim, minek nektek a napilap? Minek kell Salomvárnak, melynek csak hat-ezer lakója van, Jegenyésnek, hogy Új-Targoncást ne is említsem. Pedig hol van Targoncás Zsedénytől, mely a maga fejlett kereskedelmi és ipari életével kétségkívül a Dunántúl empóriumának tekinthető. Amelynek ily fejlett társadalmi és kulturális élete van, a maga felfokozott tudományos és művészeti igényeivel, a maga jogos politikai törekvéseivel, amelyek méltán elvárhatják a megfelelő érvényesülést.

Dávid mester, aki mellette ült, balkezével átölelve tartotta az újságíró s míg ez beszélt, ő mosolyogva és gyönyörítasan nézett szét, mintegy pompázott vele, hogy ezt a nagyszerű bestiát ő szerezte a társaság számára. Mikor a város politikai ambíciói szóba kerültek, élénk vita indult meg, ami arra vallott, hogy Demeter elevenre talált. Elpanaszolták neki, hogy a kerület képvisellete a parlamentben a leghiányosabb, mert a választásoknál az intelligens lakosság szavazata nem érvényesülhet a túlnyomó parasztszavazatok miatt. Szégyenkezve vallották meg, hogy Zsedény már minisztereket is megbuktatott, akik pedig új vasútállomást ígértek.

- És ti még kérditek, uraim, minek nektek a napilap - szólt szemrehányóan Demeter. - Akinek kezében a sajtó, azé a hatalom. Ez az igazság oly régi, mint maga a hírlapírás.

- Mit tehetne ezen a téren az újság? - kérdezte a pénztáros.

- Mindent! - kiáltott Demeter és az asztalra vágott. - A választásig évek állanak az újság rendelkezésére, hogy a lelkeket átgyúrja, hogy a külváros agrárius lakosságát meggyőzze egy más irányzat helyességéről, arról, hogy megfelelő vasúti összeköttetés Zsedényt egyszerre a világforgalom hálózatába kapcsolná be.

Egy kereskedő óvatosan megjegyezte:

- A paraszt nem olvas újságot.

- Olyan lapot kell csinálni, melyet olvas - mondta Demeter. - Én magam is vállalkozom rá, hogy közelférkőzöm a paraszt lelkéhez. A paraszt pszihéjét kell ismerni - kiáltott ismét ki-tüzesedve és Dávid mester helyeslésétől kísérve, majd hangosan magyarázta, hogyan képzei ő ezt a lapszerkesztést. Visszatérve a vasút kérdésére, lesújtó véleményt mondott a zsedényi vasútállomásról, mely kisebb helyekhez is méltatlan volna, ahol egyetlen fiáker sem várja az érkezőt és az idegen, aki esetleg itt akar búcsút venni hazájától, koromsötét éjszakában négyszer-ötször is vizes árokba zuhan, míg a várost eléri. És egyáltalában: - valósággal szégyene a kor uralkodó áramlatának az, hogy Zsedényt még ma is csak vicinális érinti, a maga durva és lelketlen személyzetével, amelynek tevékenységéről Demeter nem óhajt részletesebben nyilatkozni, de fenntartja magának, hogy azt valamelyik hazai, vagy külföldi lapban szellőztesse. Ezzel Demeter elérkezett érvelésének koronájához:

- Elképzelni is szörnyűség, igazán a magyar élehetlenségnek, ennek az ősi nemtörődömségnek klasszikus példája az, hogy itt van egy város, mely éppen keresztezésében fekszik azoknak a világpolitikai törekvéseknek, amelyek ma Európa valamennyi nagyhatalmát mozgatják, hogy ez a város nem igyekszik kihasználni példátlanul kedvező helyzetét és mikor én arról beszélek, hogy itt az ember térdig jár a sárban, hogy akkor az én kedves Dávid bátyám azt mondja nekem: - Majd felszárítja a föltszél. De nem addig van, uraim! Van talán valami parancsoló is abban, hogy éppen a fejetek fölött megy át az az egyenes vonal, mely Berlint és Bagdadot összeköti!

Erre a kijelentésre, melyet Demeter ismét erélyes csapkodással kísért, csend támadt és az embereknek idejük maradt arra, hogy tanácstalanul nézzenek egymásra. Lélekjelenlétét először a pénztáros kapta vissza és mindnyájuk nevében megkérte az újságíró, magyarázná meg bővebben ezt a rájuk háruló kötelességet. Demeter erre érdekfeszítő előadást tartott a modern világhatalmi törekvésekről, melyeknek gyűjtőpontjába a német-angol versengést állította be. Megmagyarázta, hogy minden külpolitikai problémának tengelye az épülő bagdadi vasút, beszélt az Indiáról, a Nagy-Oceán feletti impériumról s hallgatói szinte repedezni érezték a terem vastag falait és a réseken a déli ég kékségét látták bemosolyogni.

- A bagdadi vasút, - ismételte többször - ez a kiindulása és a magyarázata mindennek. Ezt a vasutat Berlin építteti, ez nyúlik át, mint egy óriási kéz, népek és országok feje fölött. Most pedig vegyetek egy térképet, egy léniával kössétek össze Berlint Bagdaddal és állapítsátok meg magatok, hol fut át ez az egyenes vonal.

Feszülten figyeltek. A teremben éppen pillanatnyi csend támadt, mintha a cigány vonója is éppen a szívdobogató várakozástól akadt volna fenn.

- Zsedény felett! - kiáltotta az újságíró haragosan, kipirulva és vádoló jobb kezével rámutatott a szemben ülő pénztáros mellére. - Ujból magyarázta, miről van szó, a fehér abroszra lerajzolta Berlin, Zsedény és Bagdad fekvését, aztán kissé fáradtan, ám győztesen hátravágta magát a széken. - Úgy vagytok, - mondta azután megbocsátó szelídséggel - mint a balga gyermek, mely nem tudja, hogy amíg aludt, az alatt, mondjuk, - milliókat örökölt. - Megmagyarázta, minő hivatás vár Zsedényre szerencsés földrajzi helyzeténél fogva, a kereskedelmi és ipari fejlődés kápráztató perspektíváját rajzolta meg és visszatért arra, hogy ezek után miért kell a napilap.

- Egyébként - mondotta - a lap előállításának költsége ezek után nem okozhat gondot egy ügyes és modern kiadóhivatali igazgatónak. Különbözik - tette hozzá hanyagul - magam is vállalkozom rá, hogy ennek a pauszának az ügyét elintézem úgy a német külügyi kormánnyal, mint a vasút igazgatóságával.

- A mi vasutunkéval? - kérdezte a pénztáros.

- Dehogya! A bagdadi vasútéval. Van némi összeköttetésem oda.

A felfedezésnek szenzációs hatása volt. Percek múlva a pénztáros már a másik asztalszárnyon rajzolt az abroszra és magyarázott a főparancsnoknak és a bognárnak, mások másutt ismételték meg Demeter előadását és mivel a dolog fontosságát a maga teljességében mégsem tudták felfogni, mindegyik azzal az óvatos kijelentéssel végezte: - Isten tudja, - talán van is benne valami!

Ekkor azonban már a kékfestő, akinek festékmarta arca és keze az italtól és a füstön megtörő lámpafénytől minden megmozdulásánál a legfélelmetesebb színeket játszotta, rávágott az asztalra és mámoros fővel kiabálni kezdett:

- Úgy-e, megmondtam! Én mindig mondtam, hogy ez egy aranybánya! Sohasem hallgattatok rám. Kinevettetek. Mert pecsovicok vagytok mindannyian!

A kékfestő sértődötten dőlt az öklére. Néhányan óvatosságra intették és célzást tettek a bognár és a főparancsnok jelenlétére, akik besúghatják a polgármesternek.

- Hát súgják be! - kiáltott a kékfestő. - Azért is kimondom: pecsovicok vagytok és azt tesztek veletek, amit akarnak. Kicsoda az az ember! - lármázott magából kikelve és a bognárra mutatott. - Nem épen olyan iparos, mint mi? Kinek a nyakán emelkedett föl? Nem a miénken?!

A bognár a másik asztalszárnyon úgy tett, mintha semmit sem hallana.

- Gyerünk át a kávéházba! - kiáltott a kékfestő. - Ott majd beszélhetünk a szívünk szerint. Ott magunk közt leszünk! - És kékre mart arcából fehér szemgolyói úgy meredtek rá a bognárra, hogy abban meghűlt a vér.

- Nem értem ezt a Fercsák Jancsit - mondta szomszédjainak. - Soha semmi bajunk nem volt egymással és atyafiak is volnánk.

A rideg falusi kávéházban, hol a szegény, viharokat látott kaszírő egyedül szomorkodott a pénztárban, az egyetlen pincér pedig a sarokban szundikált, feje alá téve piroscsíkos törökendőjét, a társaság nagy zajjal letelepedett és borosüvegekkel rakatta tele az asztalokat, melyeket egymáshoz toltak. Amellett a legkülönbözőbb italokat rendelték meg, likörvegyületeket, puncsot, melynek imbolygó kékes lángját a mámoros ember elrévedő tekintetével nézték, italokat, melyeknek hegyébe nyers tojást üttettek. A társalgás rendszertelenül folyt, sűrű asztalcsapkodással. Demeter folytatta előadását a nagyszerű jövőről, mely Zsedényre és a feladatról, mely e körül a napilapra vár. Korholta a polgárságot tehetetlenségéért, szemükre vetette ismételten az utcák kövezetlen voltát, gyalázatosnak mondotta azt, hogy még mindig petróleummal világítanak, nincs színház, múzeum, bizonyára nincs egy elfogadható könyvtár az egész városban. Talán gőzfürdő sincs. Elevenbe azonban akkor talált igazán, mikor azt a gyanuját fejezte ki, hogy a város ügyeinek intézésében az iparosságnak nem juttatják azt a szerepet, amelyre méltán jogot tarthat. A kisiparos-ambíciók, melyek eddig elnyomva és nem méltányolva szunnyadtak a lelkekben, valóságos rakéta-zuhataggal törtek fel. Dühös kifakadások hallatszottak, vádolták a bognárt, aki pecsovic lett, önmagukat, hogy nem tartanak össze, végül azonban a kékfestő az asztalra vágott és felkiáltott:

- Fejétől bűdös a hal! Én kimondom: mindennek a Zaplatye az oka!

Mintha pillanatnyi meghökkenés fogta volna meg az embereket. Zaplatyének - nem tudni miért - a polgármestert hívták, aki ezt a nevet apjától örökölte és ő eddig osztatlan tekintélynek örvendett. A másik percben azonban már mindannyian rávetették magukat, kiderítették, hogy a város gazdálkodásában hajmeresztő szabálytalanságok folynak, visszaélések, sőt sikasztások történnek megtorlatlanul, a tisztviselők zsarolják a közönséget, a rendőrök sápokból élnek, a takaréki pénztáros pedig diszkrétan közölte Demeterrel, hogy a polgármesternek évtizedes viszonya van a bognár feleségével.

Az a négy-öt kereskedő, aki ott volt a társaságban, bár óvatosabban viselkedett, de azért szintén csatlakozott az iparosokhoz, elmondták ők is panaszait, hogy az ő érdekeikkel senki nem törődik, háttérbe szorítják őket és minden hatalom az ügyvédeké. Pedig hát kinek az adójából él a város, ha nem az övékből. Az elkeseredés különösen a polgármester, a bognár, a főparancsnok s még néhány városi tekintély ellen fokról-fokra nőtt, már arról beszéltek, hogy a klikk ellen fölveszik a harcot és mint Demeter megfogalmazta, új városi kurzust fognak inaugurálni. A kékfestő pedig, miután még számos egyéni panasz hangzott el, kijelentette, hogy legközelebb megbuktatják a polgármestert.

A keserűségnek ebben a vad forrongásában Demeter ismét előállott a napilap ötletével. Most már mindenki mellette volt, senki nem kérdezte többé, kinek, miért, mivel töltik meg, a társaság bármely tagja vállalkozott rá, hogy maga is teleírja. Mivel az aljegyző nem volt ott, vetelkedve leplezték le a nagytekintélyű ujságot, mely nem kerülhette el, hogy idők folyamán hiúságokat ne érintsen, ismeretlen ambíciókat ne bántson meg. A legfőbb vád ellene az volt, hogy pecsovics, egyre a polgármesternek hízeleg, ami természetes is, miután városi tisztviselő szerkeszti. Nem törődik a lap az iparossággal és a kereskedőkkel, minden gázságot eltussol és olyan embereket magasztal, akikbe a kékfestő a sáros csizmáját sem törölné. A zajos társalgásba belevegyült most az adótiszt, aki nyilvános ünnepélyeken és estélyeken a Pókainét, és a fiatal vasúti, aki a Kakasülön című monológot szokta szavalni, mindkettő szidta a lapot, mely mindössze húsz-harminc sorban szokott megemlékezni szereplésükről, de ezt legalább ötször egy esztendőben, a legkíméletlenebb azonban a polgáriskolai igazgató volt, aki harminc-negyven folytatásra terjedő tanügyi dolgozatokat szokott közölni a lap „Csarnok” rovatában. A kábító zajban, amikor a legtávolibb asztaloktól kiabáltak át egymásnak az emberek, fölemelkedett Dávid mester roppant alakja, dús és vad szemöldöke alól végigjáratta tekintetét a szobán és mikor csend támadt, ünnepélyes komolysággal így szólt:

- Én ezennel száz forintot adok annak a napilapnak a megcsinálására.

Kivette hatalmas pénztárcáját és megnyálazott ujjakkal kihúzott két százkoronás bankjegyet, melyet letett Demeter elé ezekkel a szavakkal:

- Átadom pedig ezt az én kedves Demeter öcsémnek, akit az Isten vezérelt el hozzánk, a mi örömünkre, városunk felvirágzására!

Demeter, kibontakozva az ölelő karokból, lelkes beszédben ünnepelte Dávid mestert, a mecénást és emberbarátot, aki bár egyszerű iparos, megmutatta, hogy a durva munkakabát alatt a legnemesebb szív dobog. Biztosította a mestert, hogy nagyszerű cselekedete meg lesz örökítve a magyar ujságírás történetében és miután még érintette azt a nagyszerű jövőt, mely Zsedény városára vár, összetartásra, szervezkedésre buzdította a polgárságot.

Ezután még a kékfestő ajánlotta Demeter figyelmébe az egyik zsidó ügyvédet, aki már rég megérett arra, hogy kiszervezzék. Csak aztán jól meg kell nyomni a tollat! - tette hozzá a kékfestő. Demeter a kétszáz koronát becsúsztatva a mellénye zsebébe és mint aki elvégezte dolgát, sűrű konyakozásba bocsátkozott a kaszírnövel.

Az eső elállt, keleten már derengett és a felhők mögül kék patakok és tavak tűntek elő az égen, mikor a társaság az utcára ért. Demeter megdöbbenve meredt a kékfestő arcára, mely most oly feketének látszott, mintha megüszkösödött volna. A kakasok versenyt kukorékoltak.

Amint hosszú sorban, lármázva és duhajkodva vonultak, az elöl menők egyszerre püsszegni kezdtek, amit aztán végigadtak, mint a parancsot az éjjel vonuló seregben. A hátul jövők lábujjhegyre emelkedve és valami nagy látvány izgalmára éhesen siettek oda, ahol a társaság egy ház előtt megtorlódott.

- Hajaséknál nincs leengedve a függöny! - ujságotlák nagy örömmel, majd kérdések és feleletek hallatszottak: - Mi van? - Most kelnek föl. - Látni? - Psz! Ég a lámpa.

- Az asszony is szép, hát még a két lánya! - súgta egy kereskedő Demeternek. Ezt azonban nem érdekelte a hajnali látványosság. Néhány lépéssel elmaradt a társaságtól és elhűlve forgatott a kezében egy sárga papírlapot, mely az esernyőjéből esett ki, miközben lóbálta. A vasúti szabadjegy volt.

Demeter nem sokáig tünődött azon, hogyan került a jegy az esernyőbe. Mellénye zsebében megtapintotta az indítandó napilap alaptökéjét, a kétszáz koronát, körülnézett az apró házakon, melyek vizes fedelükkel kezdtek kibujni a hajnali ködből, körülnézett a piacon, mely már láthatatlan mozgolódásban volt, aztán gyors elhatározással belépett a mellette benyúló mellékutcába. Innen lélekszakadva szaladni kezdett a vasútállomás felé.

A nehéztestű polgárok térdeikre feszítve tenyerüket, kétrét görbülve, még soká lökdösődtek a függönyözetlen ablakok előtt és a hajnal keletről jövő első derengése domború testrészekre hintette fényét.

III.

Egy hét mulva, a városi közgyűlés után, a polgármester krétafehér arccal ült szobájában és tanácstalanul nézett a bognárra és a tűzoltófőparancsnokra.

- Mi volt ez? - kérdezte riadtan.

- Semmi - válaszolt a bognár, de látszott rajta, hogy meg van ijedve. - Mondtam neked, kérlek, hogy a Gyuri bankettjén valami csavargó járt itt és az a legképtelenebb hazudozással felizgatta őket.

- De ennyire! - kiáltott a polgármester, kezeit összezecsapva. - Visszaélést, panamát emlegetnek, más városi politikát követelnek - Zsedényben!

- Majd elhallgatnak...

- De hiszen pártot alakítottak ellenem. Városi pártot! Az utcán nem köszönnek, egyik goromba üzenetet a másik után kapom és az emberek ellenségekként állanak szemben egymással. Mintha megbabonázták volna őket! Vigyázz rá, Gyuri, - fordult a főparancsnokhoz - itt ma-holnap pofozkodni fognak és kutyakorbáccsal járnak majd az emberek!

A bognár megpróbálta vigasztalni, de a tapasztalt polgármester a fejét rázta:

- Ne beszélj, én tudom. Mindenütt így kezdődött. És ahol egyszer ez megindul, ott többé meg nem áll. És egyszer mindenütt megindul. Egyik helyen vihar kell hozzá, hogy megindítsa, másutt elég egy könyvügynök is.

...A polgármesternek igaza volt. A város csakhamar keresztülment a nyilvános botrányok korszakán, amikor zúgott és forrt, mint a fűtött katlan. De igaza volt egyébként is. Zsedénynek ma már van gyorsvonata, gázvilágítása, utcakövezése, iparospártja és napilapja. A főparancsnok bankettjétől számítják azt az időt, amikor a város fejlődésnek indult.

A TÁBORNOK ARCKÉPE.

A sarokban, melynek öblös bőrszékébe a tolakodó és rikoltó ünneplés elől a nagy hadvezér elmenekült, magas talapzaton kék selyemernyővel leborított lámpa állott, melynek fénye élesen világította meg ezt a szögletes, marcona arcot, felfésült ősz haját és vastag bajuszát. Odább azonban a világítás beleveszett a barna bútorok hajlásaiba és a házigazdából, az új milliomosból is, aki két lépés távolságra állott, alig látszott több az inge fehér plasztronjánál. Még mindig hálálkodott:

- Kegyelmes uram, - mondotta - szédítő az a szerencse, mely engem ért. Úgy érzem, mintha a történelem a vállamra tette volna a kezét és ezzel lefoglalt magának.

- És ön - szólt a tábornok finom mosollyal - bizonyára mindig súlyt vetett arra, hogy helyet foglaljon a történelem panteonjában, avagy - szemetesdombján.

- Excellenc! - folytatta élénken a másik - értem, ha nagy méltóságodat a bőség, bocsánat, talán blazirtta teszi. Önnek minden lépése a jövőé és az a nyom, melyet csizmája a kocsuiút sárában hagy, esetleg mélyebben nyomódik bele az emberiség sorsába, mint egész nemzedékek élete. De látja, az én szerény kispolgári létemben, ki csak most emelkedtem ki a szegénység és reménytelenség pinceodvából, elgondolásnak is szédítő, hogy lesz a történelemnek egy apró kis csücske, melyen az én nevem közelébe tolakodhatik a világverő hadvezérének. Ezt a kis sarkot a mai nap dátumával fogják megjelölni, mint ahogy én jelölöm meg táblával ezt a házat, melyben excellenciádat vendégül láttam, az asztalt, melynél ült, ezt a sarkot, ezt a széket, hogy késő unokáim is...

- Hagyjuk, kedves Schwarz - szólt a tábornok. - Eljöttem, hogy azt a sikeres tevékenységet méltányoljam, melyet ön és felesége a hadi jótékonyosság terén teljesített. Igaz, látom, a szerencse önt olyan mértékben árasztotta el kegyelmével, hogy segíthet a szenvedőkön, anélkül hogy maga megszenvedné ezt a segítséget, de ez mit sem von le az ön érdeméből, mert hiszen még sokan vannak ebben a helyzetben, anélkül hogy ilyen mértékben teljesítenék kötelességüket.

A tábornok elgondolkodva szívta szivarját, majd a házigazda hajlongására ügyet sem vetve folytatta:

- Tudja-e, kedves Schwarz, hogy az önök problémája sokat foglalkoztat. Az önök problémája...

- A jótékony embereké? - igyekezett a házigazda. - Oh, kegyelmes uram.

- Nem. Az új milliomosoké - szakította meg a tábornok. - Kezdetben épúgy meglepett és felháborított, mint a lövőárok-harc, mely halomba döntötte egész haditudományunkat és lehetővé teszi, hogy az én halálmegvető katonáim elől a föld alá elbujjanak. De aztán, mint ez már rendes szokása az egészséges léleknek, igyekeztem megnyugtató elméletet kovácsolni a magam használatára, nehogy a hallatlan igazságtalanságoknak ez a látványa mérges fulánkot hagyjon a szívemben.

- Az ön nagy szíve, excellenc!

- Hogyan is vagyunk ezzel a dologgal? - elmélkedett a tábornok. - Millió ember az életét veszti, más milliók megnyomorodnak. Az egzisztenciák irtózatos tömege dől romba, családok pusztulnak el, trónok meginognak és országhatárok tűnnek el. Egy nagy átok járja a világot, csapás, melynek ostorsuhogása alatt az egész emberiségnek kámzsás fővel kellene járnia és jajveszékli körmenetben ostromolni az eget. Ehelyett azonban egyéni jómód burjánzik a

romvár repedésein és mind többen jelentkeznek azok, kik szerencsés kézzel összeszedik a javakat, amiket a kétségbeesésbe hajszolt és könnyelműségbe menekült emberek maguktól elhántak. Egyre nagyobb a száma az új milliomosoknak, a hadiszállítóknak, kik mint egy sűrítőben, a maguk és utódaik, új pénzkirályok és új dinasztiaik számára felfogják és lecsapolják az emberiség elszálló boldogságát.

- A konjunkturák, kegyelmes uram.

- Így van - szólta a tábornok, szelíden megbiccentve fejét. - Én azonban az egyéni konjunkturákat értem ez alatt. Nem lehet másképen, mint hogy valaki, ez vagy az az ember, az instrukciónál fogva, mely sorsának könyvében van följegyezve, születésénél, véletlen elhelyezkedésénél fogva olyan pontra kerül, mely mellett egy adott pillanatban előzönik a pénz, körülbelül úgy, mint ahogy Angolország partjánál a Golf-áram. Ő maga nem tehet róla, hogy ott áll, ahol van, ő odaállított, mint ahogy hiába törekednék oda az, akit sorsa máshová rendelt, távol a pénz útjától. Csak így érthetjük meg és találhatunk megnyugvást a kirívó és igazságtalan ellentét láttán és ez magyarázza meg, hogy bár nemes szívek és okos, tanult fejek is török magukat a pénz, a jólét, családjaik biztosabb egzisztenciája után, a pénz oly gyakran a silányé, a komizé, a bitangé lesz... Pardon!... Nos, igen: mert éppen ez áll ott és ott állván, talán már kötelessége is kezét kinyújtani a tolakodó szerencséért. Így van ez, kedves Schwarz?

Schwarz zavartan pödörte bajuszát és miközben a tábornoknak a falon függő nagy arcképére nézett, melyből a homályos szögletben csak egy fekete folt látszott, így szólt:

- Hm. Igen. Természetesen. A sors, az a pozíció... tökéletesen úgy van, kegyelmes uram.

- Látja - mondotta a tábornok jóleső megelegültséggel. - A pénzt, a sok pénzt ön szerezte, de a pénzszerzés elméletével én vagyok tisztában. De hiszen oly egyszerű is a dolog. Én... nos, azzal tisztában vagyunk, hogy én ki vagyok. Hát tegyük fel, hogy én minden bevált jó tulajdonságommal rajta vagyok, hogy ott, ahol vagyok, becsületes úton sok pénzt szerzek. Sikerülne ez nekem? Mit adjak el? Agyút? Az nem az enyém. Gabonát? Gabonám nincs. Közvetítek? Az én irodámba senki nem jön be, hogy ilyen célból a szolgáltatomat kérje. Végignézek magamon: mellettem, rajtam, bennem semmi, de semmi nincs, amiből pénzt lehetne csinálni. Mert ha lehetne, azt nyilván észrevenném inkább, mint sok más ember, hiszen hogy szellemileg fölöttük állok...

- Az ön lángelméje, tábornok úr!...

- Így van. Ön, Schwarz úr, a szerencse gyermeke, semmi több. Nem hiszem, hogy a meggazdagodását valamely ötletnek vagy szerencsés körülménynek köszönhetné. Önnek ajánlottak gabonát és megvette. Ajánlottak egy szállítást és belement. Ennyi az egész. S a különbség csak az, hogy önnek ajánlották s nem másnak. Mondjuk, nem nekem. Így van, Schwarz úr?

- Körülbelül, excellenc.

- És mit ajánlottak önnek, kedves Schwarz? Gabonát?

A házigazda elpirult a füle csúcsáig és kínos zavarban rágta a bajuszát.

- Nem azt.

- Rizskását? Befőttet, kocsikenőcsöt, mit tudom én!

- Egyiket sem, tábornok úr.

- A mindenét, - türelmetlenkedett a tábornok - csak nem titkolózik, holott engem mint problémát érdekel a dolog. Mi az az árú cikk, mely csak önnek tévedt az útjába, mely épen maga mellett folyt el, mint a Golf-áram és mely senkinek, nekem vagy másnak nem állott rendelkezésére. A millióit, azt kérdem, miből szerezte, kedves Schwarz?

A házigazda vállai közé húzta a nyakát és miközben csak le nem tépte vastag aranyláncát, így szólt:

- Parancsára, megmondom. A tábornok úr arcképéből, melyet eddig már tíz millió példányban sokszorosítottam.

- Parbleu! - kiáltotta a tábornok és a szivar kiesett a szájából.

-&-